

DÜNYA DİNLERİ

EDİTÖR

ŞİNASİ GÜNDÜZ

DÜNYA DİNLERİ

Şinasi GÜNDÜZ (ed.)

Dünya Dinleri
Şinasi Gündüz (ed.)
© MilelNihal Yayınları,
İstanbul 2019

Birinci baskı
MilelNihal 2019

Genel Yayın Yönetmeni
Hakan Olgun

Dizgi ve Kapak
Bilal Patacı

ISBN
978-605-81648-8-8

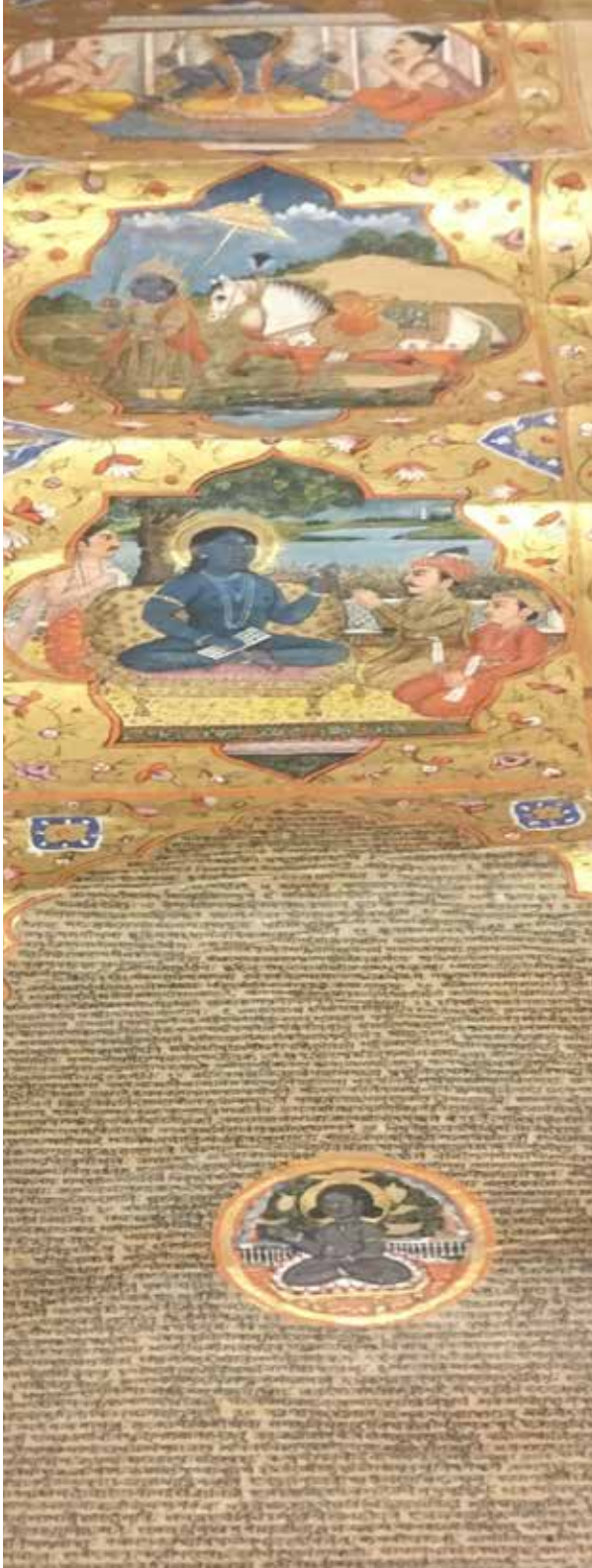
Eylül 2019

Baskı ve Cilt
Step Ajans Reklamcılık,
Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd.
Şti.
Göztepe Mah. Bosna Cad.
No: 11 Bağcılar/İstanbul
0212 446 88 46 /
Matbaa Sertifika No: 12266

MilelNihal Yayınları
Akşemseddin Mahallesi M.
Sarper Alus Sokak No: 4/6
Fatih İstanbul. Tel: 0212 533
97 31.

MilelNihal Yayınları HİKAV
Yayın Kültür Araştırma ve
Eğitim Hizmetleri A.Ş.'ne
aittir.

Yayınevi Sertifika No: 40767

Resim:
Bhagavadgita'nın eski
bir el yazma nüshası,
Haydarabad, Hindistan.

HİNT DİNLERİ

Cemil KUTLUTÜRK

Hint alt kıtası dinî ve kültürel çeşitlilik bakımında dünyanın en zengin bölgelerinin başında gelmektedir. Hint dinleri olarak adlandırılan Hinduizm, Budizm, Caynizm ve Sihizm bu topraklarda doğmuştur. Kur'an-ı Kerim'de Hint dinlerine yönelik doğrudan atıflar yer almamakla birlikte Hint coğrafyasında yetişmiş ve bölgenin diline ve kültürlerine vakıf olan kimi Müslüman düşünürler, Kur'an'da geçen bazı ifadeler ile Hint dinleri arasında bağ kurmaya çalışmışlardır. Örneğin Babürlü Devleti hükümdarlarından Dara Şükûh, Vâkıa sûresinde geçen "saklı/korunmuş kitap" manasındaki kitab-ı meknûn ifadesinin, Hinduların kutsal metni olan ve "sırlı bilgi" anlamına gelen Upanişadlara işaret ettiğini ileri sürmüştür. Benzer şekilde Kur'an'daki "Şüphesiz bu öncekilerin kitaplarında da vardı" (Şuara, 196) ayetinde geçen zübür'ü'l-evvelin terkiбинin, Hinduların kutsal metni olan ve "eski/önceki" anlamına gelen Puranalara bir telmih olduğu ifade edilmiştir. Yine bazı kaynaklarda Zülkifl ile Buda arasında

ilişki kurulmuştur. Kifl ile Buda'nın doğduğu yer olan Kapilavastu (Kafil) arasında benzerlik kurularak Zülkifl ifadesinin başındaki aidiyet ekinden dolayı "Kapilavastu'lu" anlamına geldiği ve Buda'ya işaret ettiği yorumunda bulunulmuştur. Benzer şekilde Tin süresinde kendisine yemin edilen "Tin'in (incir ağacı), Buda'nın altında oturup derin düşüncelere dalarak aydınlanmaya kavuştuğuna inanılan yabancı incir ağacına (Bodhi) işaret ettiği ileri sürülmüştür. Hint kutsal metinlerindeki kimi ifadelerde Hz. Muhammed'in (sav) müjdelendiğine yönelik yorumlar da yapılmıştır. Örneğin Hinduların ahir zamanda gelmesini bekledikleri Kalki isimli kurtarıcıdan söz eden bir metinde onun çölde zuhur edeceği, Mahamada adını alacağı, ümmi olacağı, yüce ahlak sahibi olup kötülüklerle mücadele edeceği ifade edilir (Bhavişya Purana, 3.3.5-7). Bu tür anlatıların Hz. Peygambere işaret ettiği yönünde bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Yukarıda işaret edilen yorumlar, üzerinde ciddi araştırmayı gerektiren hususlardır. Hint dinlerine dair yapılacak çalışmalar bu gibi soruların tartışılmasına sağlam bir zemin hazırlayacağı gibi, inanç ve kültür açısından coğrafyamızın çok uzağında olan toplumların dinsel gelenek ve inançlarının keşfedilmesine ve Müslümanlarla Hint dinlerine mensup kimseler arasındaki ilişkilerin ortaya konmasına imkân sunacaktır.

SANATANA DHARMA /HİNDUIZM

A. İSİMLENDİRME

Tarihi kaynakların verdiği bilgilere göre yaklaşık milattan önce ikinci bin yılın ortalarında Hindistan'a gelen Ariler bu bölgede yaşayan yerli Dravidyen halk ile karşılaşmıştır. Her iki halkın inanç ve geleneklerinin birbiriyle kaynaşması sonucu ortak bir dinî yapı gelişmiştir. Bu dinî sistem Hint kıtasında ortaya çıkan farklı inanç ve gelenekleri harmanlayarak gelişimini sürdürmüştür. Belli bir kurucusu ve standart bir amentüsü bulunmayan bu

dinî yapı, tarihsel süreçte farklı isimlerle anılmıştır.

I. Hinduizm

Hindu kelimesi, Sanskritçede "nehir" anlamına gelen sindhu kelimesinden türemiştir. Persliler telaffuz farkından dolayı Sindhu Nehri etrafında yaşayan kimseleri ifade ederken Hindu tabirini kullanmışlardır. Hinduizm ise Hinduların yüzyıllardır süre gelen dinini tanımlamak üzere Batılılarca kullanılmış bir isimlendirmedir.

II. Berâhime/Brahmanizm

Arapça kaynaklarda Berâhime, Batılı kaynaklarda Brahmanizm ile genelde MÖ iki bin ile MÖ beşinci yüzyıl arasında kapsayan erken dönem Hinduizm kastedilir. Böyle bir isimlendirmenin ortaya çıkmış olması, bu dönemde din adamı sınıfını oluşturan Brahminlerin gücü elinde bulundurmaları ve halk arasında Brahman adı verilen yüce varlık algısının gelişmiş olmasıyla ilgilidir.

III. Vedizm

Vedizm ile kastedilen Veda metinlerinin ortaya çıktığı erken dönem Hinduizm'dir.

IV. Dharma

"Din, yasa, düzen, kural" gibi manalara gelen dharma, Hindular tarafından kendi inançlarını ifade etmek üzere kullanılan bir isimlendirmedir. Nitekim onlar kendi dinlerini tanımlarken "ezeli-ebedî din" anlamında Sanatana Dharma ifadesini tercih ederler.

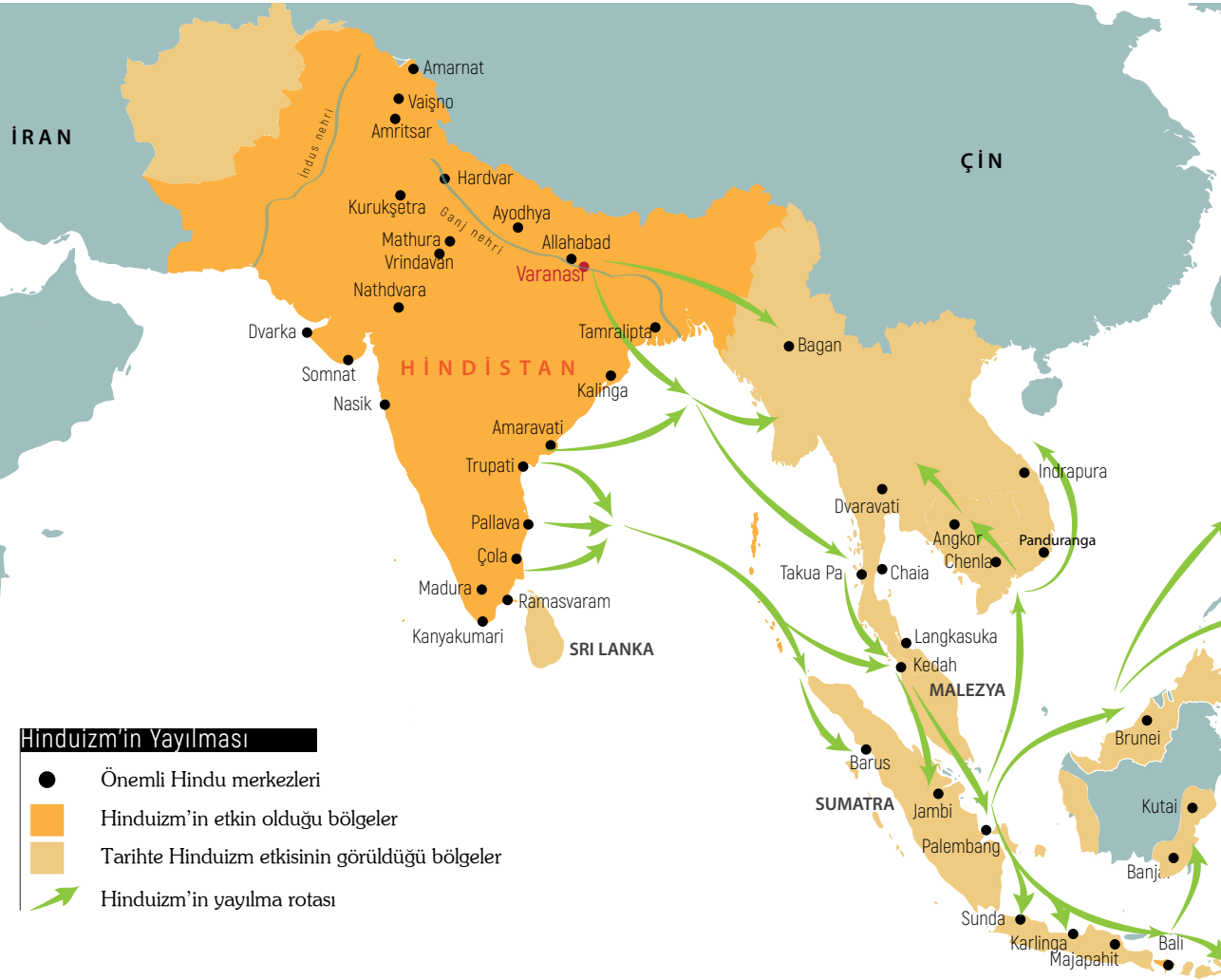
B. TARİHSEL GELİŞİM

I. Klasik Dönem

Hinduizm'in tarihsel gelişim süreci Klasik, Orta Çağ ve Modern dönem şeklinde üç ana başlık altında ele alınabilir. Klasik dönem, bu dinin teşekkülünden miladi dokuzuncu asra kadar geçen süreyi kapsar. Bu dönemde Hinduizm'in kutsal metinleri derlenmiş, yazıya geçirilmiş ve temel inanç esasları büyük ölçüde şekillenmiştir. Hinduizm içerisinde üç ana mezhep

Dharma

Kâinattaki dengeyi sağlayan ve evrendeki varlıkların mükemmel bir uyum içerisinde hareket etmelerini temin eden ezeli-ebedî prensiptir. Dinî metinlerde açıklanmış ve insanlar tarafından uyulması zorunlu kurallar bütünüdür. İnsanın fitratına, sosyal statüsüne ve içinde bulunduğu duruma uygun olarak davranışta bulunmasıdır.

Harita:
Hinduizm'in
yayılması

ve altı felsefi sistem ile bunlara ait literatür ortaya çıkmıştır. Yine bu dönemde Vedalar'ın otoritesini tanımayan kimi dinî akımlar Hinduizm'den ayrılarak yeni bir yol benimsemişlerdir.

II. Orta Çağ Dönemi

Orta Çağ dönemi, miladi dokuzuncu yüzyıldan on yedinci yüzyıla kadar geçen süreyi kapsar. Hinduizm açısından bu dönemde oldukça önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlardan biri Hint felsefi sistemlerinden Vedanta'nın canlanmasıdır. Bu felsefi sistem bireysel ruhu, Tanrı'nın bir

parçası kabul eder. Varlık anlayışı hususunda teklif düşüncesine vurgu yapan bu ekol, özellikle havas kesiminin dinî düşüncesinde derin tesirler meydana getirmiştir. İkinci önemli gelişme; Tanrı'ya hakiki anlamda bağlanarak kurtuluşa ulaşmanın herkes için mümkün olduğunu savunan Bhakti hareketinin oldukça geniş bir yankı uyandırmış olmasıdır. Üçüncüsü; eklektik özellik taşıyan Sih dininin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu dönemde dikkat çeken en önemli hadiselerden bir diğeri ise İslâm'ın Türkler eliyle Hint topraklarında kalıcı olarak yerleşmeye başlaması

ve Türk-İslâm etkisinin Hint kültürüne kalıcı izler bırakmış olmasıdır. Orta Çağ döneminde vuku bulan bu tür gelişmeler, Hinduizm'in inanç, kültür ve felsefi yapısında belli oranda dönüşümler yaşanmasını beraberinde getirmiştir.

III. Modern Dönem

Modern dönem ise on sekizinci yüzyıldan başlayıp günümüze kadar gelen süreyi ihtiva eder. Bu döneme kadar Aryavarta (kutsal Hint toprakları) dışına çıkmak çok hoş karşılanmamışken modern dönemle birlikte Hindular çeşitli gerekçelere bağlı olarak Hindistan dışına açılmaya başlamıştır. Bu yeni durum Hinduizm içinde bir takım gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Diasporada yaşayan Hinduların dini algılayış ve yaşantı biçimleri değişime uğramıştır. Bu açıdan Hinduizm, milli ve etnik yapısından belli ölçüde kurtulmuştur. Yine Batıda eğitim gören Hindu önderler, ülkelere döndüklerinde bir takım geleneksel inanç ve uygulamaları sorgulamaya başlamışlardır. Hârici ve dâhili etmenlere bağlı olarak Hinduizm içinde milliyetçi, yenilikçi, ihya edici, mistik veya eklektik yapıda yeni dini/siyasi hareketler ortaya çıkmıştır. Hindular arasında diğer din mensupları hakkında görüş beyan etme hususunda birbirinden farklı tutumlar ortaya çıkmıştır.

C. DİNİ METİNLER

Hinduizm'in kutsal metinlerinin teşekkül süreci Vedalar dönemi (MÖ 2000-MÖ 400) ile başlamış ve Puranalar dönemi (MS 300-MS 900) ile tamamlanmıştır. Bu metinler, yüzyıllar boyunca nesilen nesile şifahi olarak aktarılmıştır. Metinlerin tespit edilip yazıya geçirilmesi ise çok sonra olmuştur. Hinduizm'de çok geniş bir kutsal metin külliyatı bulunmaktadır; fakat bunların hepsi aynı derecede öneme haiz değildir. Nitekim Hinduizm'in kutsal metinleri ilahi ve beşeri kaynaklı olmak üzere iki ana başlık altında sınıflandırılır.

I. Vahiy Anlayışı

Hinduizm'de vahiy ile kastedilen Tanrı'nın, insanoğlula iletişim kurmasıdır. Bu bağlamda iki tür vahiy algısından söz edilebilir. Birincisi Tanrı'nın kendisini söz ve hakikat olarak ifşa etmesidir. Yani ilahi sözlerini, rişi adı verilen ermişlere bildirmesidir. Kutsal metinler, Tanrı'dan bir nefes şeklinde sudur etmiştir. Bu açıdan onlar, kutsallığın bizatihi dışavurumları veya tecellileridir. İkinci vahiy türü ise Tanrı'nın, zaman zaman yeryüzüne inerek bizzat kendisini insanoğluna göstermesidir. Tanrı'nın ete kemiğe bürünüp ortaya çıkması, tevhit düşüncesiyle örtüşmediği için İslâm inancına aykırıdır.

II. Nübüvvet Anlayışı

Semitik dinlerde olduğu gibi Hinduizm'de de vahyin kaynağı Tanrı, muhatabı insanlardır. Hinduizm'de, ilahî vahyi seçilmiş kişilere ileten bir elçi fikrinden veya açık bir nübüvvet anlayışından söz edilmez. Ancak kutsal metinleri keşfedip bunları açığa çıkartan bilge kişiler bulunur ki bunlara rişi adı verilir. Hindu bakış açısına göre bunlar herhangi bir insanüstü güç tarafından seçilmiş değildirler. Rişilik mertebesi, "kazanılan" bir olgudur. Yani pek çok doğum-ölüm döngüsünden geçen, oldukça yaşlı ve deneyimli olan çok az sayıda kimse, Tanrı ile çeşitli şekillerde iletişime geçerek vahye muhatap olmuştur. Dolayısıyla Hinduların rişilere yükledi-

Hintçe

Günümüzde Hindistan'ın resmi dili olan Hintçe, Kuzey Hindistan bölgesinde konuşulan birkaç yerel dilin ve lehçenin birleşip kaynaşması sonucu ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri Hindavi/Avadhi'dir. Müslümanlar tarafından Avadhi dilinde kaleme alınmış olan Hint-Sufi metinleri, Hintçenin gelişmesine önemli katkı sunmuştur.

Sanskritçe

Sanskritçe Hint alt kıtasında ortaya çıkan en eski dillerden biridir. Budizm'e ve Çaynizm'e ait bazı metinlerin yanı sıra özellikle Hindu kutsal metinleri bu dilde kaleme alınmıştır. O yüzden Hindular tarafından bu dil oldukça kutsal kabul edilir. Alfabesine, "tanrı yazısı" manasında devanagari denmesi de bununla ilgilidir. Tarihsel süreçte Hindular tarafından bu dile atfedilen önem, onun sadece belli bir grup tarafından çalışılabileceği/öğrenilebileceği şeklinde bir düşüncenin gelişmesine yol açmıştır.

ği anlam, semitik dinlerdeki peygamber algısından kısmen farklıdır.

Peygamberlerin temel vasıflarından biri uyarıcı olmaları ve insanlara doğru yolu göstermeleridir. Hinduizm'de açık bir nübüvvet anlayışı olmamakla birlikte uyarıcı fikrinin farklı şekilde karşılık bulunduğu görülür. Nitekim Hindu dinî geleneginde toplum nezdinde öne çıkan kimi şahsiyetler zamanla tanrısallaştırılmış ve onların esasında birer uyarıcı olarak yeryüzüne indiklerine (avatara) inanılmıştır. Yani rehberlere duyulan ihtiyaç, avataralar yoluyla giderilmiştir. Burada elbette peygamberlik düşüncesi ile avatar doktrininin mahiyet itibarıyla aynı şeyler olmadıkları açıktır. Ancak icra ettikleri faaliyetler ve yükledikleri misyon dikkate alındığında, her ikisinin de benzer bazı özellikler taşıdıkları görülür.

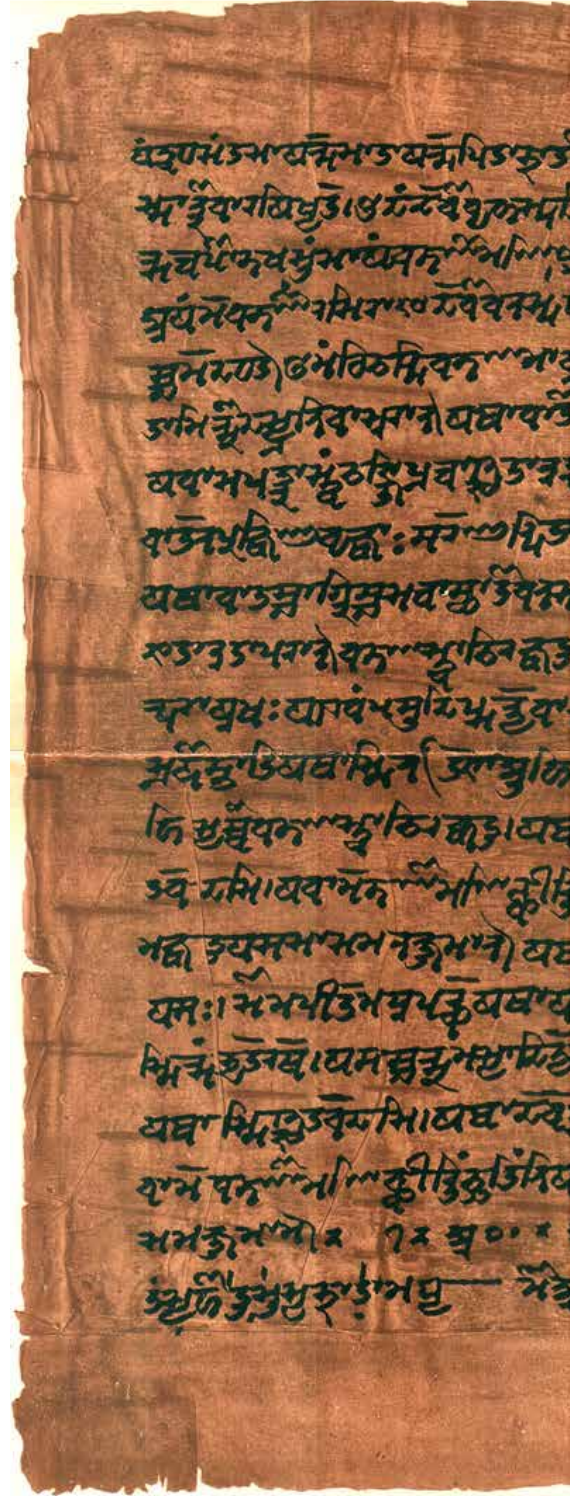
a. Vahye Dayananlar: Şruti

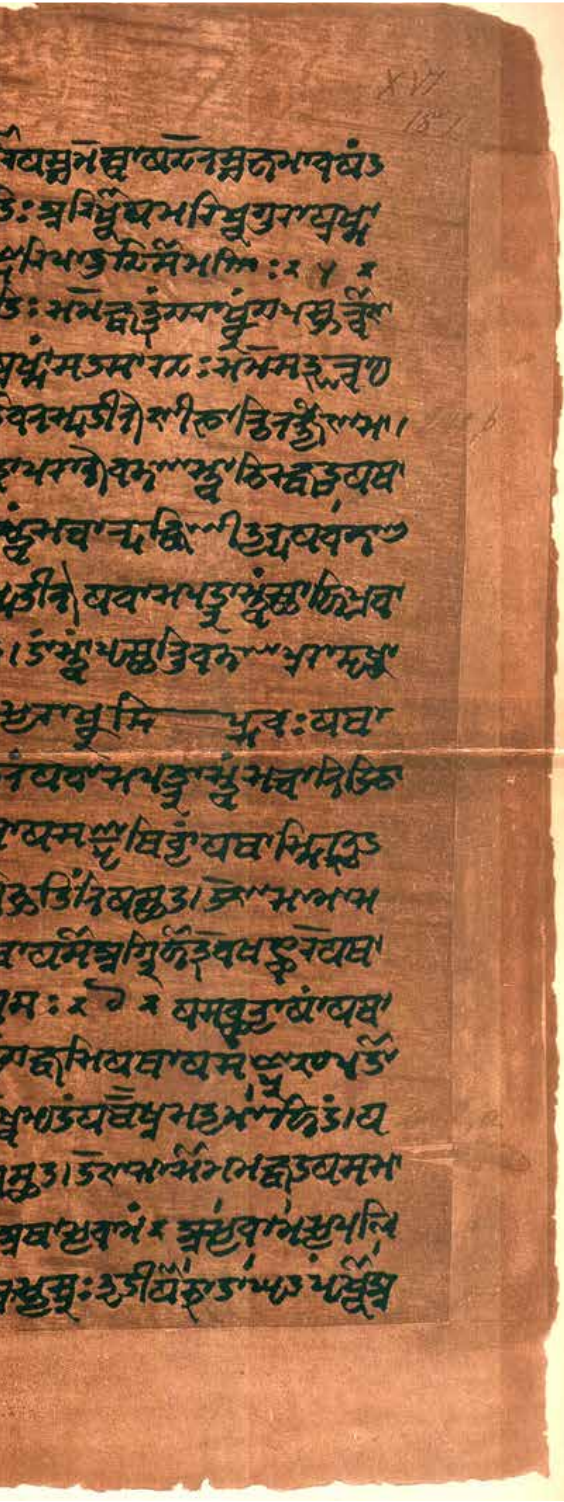
Şruti, bilge kişiler tarafından duyulan ve ifşa edilen ezeli hakikatleri ifade eder. Bu ezeli hikmet, Tanrı kelamı olup ilahi kaynaklıdır. Bu yüzden şruti türü metinlerin sıhatinden şüphe duyulmaz ve öğretileri hakikat kabul edilir. Vedalar, Brahmanalar, Aranyakalar ve Upanişadlar bu grupta yer alan eserlerdir.

i. Vedalar

Veda kelimesi "kutsal/mükemmel bilgi" anlamlarına gelir. Vedaların, MÖ iki bin ile bin yılları arasında kompoze edildikleri kabul edilir. Bunların başlangıçta şifahi olarak nakledilip uzun bir sürecin ardından yazıya geçirilerek bugünkü şeklini aldığı genel kabul gören husustur. Bu metinlerde tabiatüstü güçlere sunulan çeşitli dualar ve ilahiler bulunur. Hastalıklara ve kötülöklere karşı korunmak, uzun ve sağlıklı bir hayat yaşamak, erkek çocuk sahibi olmak ve günahlardan arınmak gibi mevzular söz konusu duaların genel muhtevasını oluşturur. Vedalarda ölüm ötesi hayat, kurtuluş, tanrı inancı, kast sistemi ve kurban gibi konular da etrafıca işle-

Resim:
Atharva Veda,
Cashmiriensis
kodeksinden
bir folyo.

nir. Vedaların oluşumunda, Ari inanç ve geleneklerinin önemli bir tesiri olmakla birlikte yerli Dravidyen halkın ve çevre kültürlerin etkisi de zaman zaman olmuştur.

ii. Brahmanalar

MÖ bin ile beş yüz yılları arasında derlendiği kabul edilir. Brahmana türü eserlerde Vedalardaki inanç ve uygulamalar izah edilip yorumlanır. Kurban ibadeti başta olmak üzere ritüellerin nasıl icra edileceğine dair Brahminlere yol gösteren anlatılar yer alır. Bu yüzden Brahmana adını almıştır.

iii. Aranyakalar

Aranyakalar, ormanda münzevi bir yaşam süren kimseler tarafından derin tefekkür sonucu keşfedilmiştir. Muhteva ve üslup itibarıyla önceki metinlerden ayrılan başlıca noktaları şunlardır:

- Kanlı kurban törenlerine ve bunlara ait kurallara çok sık rastlanmaz.
- "Om" benzeri gizli sözcüklerin ve dinî törenlerin gerçek anlamı üzerinde durulur.
- Felsefi meselelere ve mistik uygulamalara ağırlık verilir.
- Dinî konularda somuttan soyuta doğru bir dönüşüm dikkat çeker.

iv. Upanişadlar

Upanişadlar, Veda külliyatının sonuç bölümlerini oluşturan metinlerdir. MÖ sekizinci ile MÖ IV. yüzyıl arasında derlendiği kabul edilir. "Gizli öğretisi" anlamına gelen Upanişadların sırlı bilgiler ihtiva ettiği ve ancak belli bir yetkinliğe sahip kimselere öğretilmesi gerektiği şeklinde bir algı gelişmiştir. Upanişadlar dinî ve felsefi meselelerle alakalı yeni fikirler içermesi itibarıyla Hint dini tarihinde önemli bir mihenk taşı olmuştur. Upanişadlarda dikkat çeken hususlar şunlardır:

- Vedalarda yer alan tanrısal varlıklar ikinci planda kalmış; Brahman adında yüce bir varlıktan söz edilmiştir.

Brahman

Büyüklüğü, kudreti ve boyutu ölçülemeyen Mutlak Varlık'tır. Evrenin arka planındaki yaratıcı güç olup her şeyi kuşatan Yüce Tanrı'dır.

- Diğer tanrısal varlıkların tek olan Brahman'ın birer tezahürü olduğu fikri işlenmiştir.
- Brahman ile insanın içinde bulunan ruhun [atman] mahiyet itibarıyla özdeş oldukları vurgulanmıştır.
- Kurban merasimlerine daha az önem verilmiş; bilgi ve idrak öne çıkartılmıştır.
- Din adamlarının tekelciliği zaman zaman sorgulanmış; kadınlara yönelik katı kurallar kısmen esnetilmiştir.
- Nihai kurtuluşa erişene dek ruhun farklı varlık formlarında yeniden beden alacağı fikri işlenmiştir.
- Ölüm ötesi hayata dair yeni fikirler geliştirilmiştir.
- Somut söylemler yerine soyut düşünce ve felsefeye ağırlık verilmiştir.

b. Hatırlananlar: Smriti

"Hatırlanan" anlamına gelen smriti, Hinduizm'de beşeri kaynaklı olduğu düşünülen kutsal metinleri belirtmek için kullanılan bir tabirdir. Hindulara göre bu tür metinler vahyedilmiş gerçeklere dayanır. Dil ve üslup açısından daha basit yapıda olan bu metinler, kastla ilgili sınırlama getirmeksizin herkes için ulaşılabilir niteliktedir. Smriti türü eserlerde zengin dinsel ve mitolojik anlatıların yanı sıra dini vecibeler, kastların görevleri, bireylerin eşlerine, ailelerine ve topluma karşı sorumlulukları ve geçiş törenleri gibi sosyal hayatın hemen her alanı ile ilgili çeşitli konular yer alır. Bu niteliklerinden dolayı söz konusu metinler, Hinduların dinî ve sosyal hayatında Vedalardan daha etkili hale gelmiştir. Bu grupta yer alan kitaplar genel hatlarıyla şunlardır:

i. Vedangalar

"Vedaların uzvu" anlamına gelir. Veda külliyyatının doğru bir biçimde anlaşılması, okunması ve tatbik edilmesi amacıyla derlenmiş olan yardımcı türden eserlerdir.

ii. İtihasalar

"Destan" anlamına gelir. Ramayana ve Mahabharata Hinduizm'de öne çıkan iki destandır. İlkinde Rama'nın ikincisinde ise Krişna'nın hayat hikayesi mitolojik unsurlar katılmak suretiyle etraflıca işlenir. Bunların insanlığın kurtuluşu için yeryüzüne inmiş birer tanrısal varlık oldukları vurgulanır. Mahabharata'nın bir bölümü olan Bhagavadgita, oldukça önemli bir metindir. MÖ II. yüzyılda derlenmiş olduğu kabul edilen bu kısa metin hem daha basit ve anlaşılır olması hem de Hinduizm'in temel öğretilerini özlü şekilde hulasa etmesi sebebiyle toplum nezdinde oldukça itibar kazanmıştır.

iii. Puranalar

"Eski" anlamına gelir. Evrenin yaratılışı ve yok oluşu gibi kozmolojik hadiseler anlatılır. Tanrısal varlıkların ve toplum nezdinde öne çıkan şahsiyetlerin soyları hakkında mitolojik anlatılar da katılarak bilgi verilir. Eski devirlerde kurulan hanedanlıklar konu edinir. Kur'an'da geçen zübür'ül-evvelin [öncekilerin kitapları] ifadesinin bu metinlere işaret ettiğine dair bazı yorumlar yapılmıştır.

iv. Dharmaşastralar

Ahlakî ve hukukî kuralları içeren kutsal metinlerin her biri için kullanılan bir terimdir. Bu metinler, Hindu toplum yapısının temelini oluşturur; anane, akaid ve hukuk konularını içerir. En meşhur olanı "Manu Kanunnamesi" adıyla da bilinen Manusmriti'dir.

D. TEMEL İNANÇ ESASLARI

I. Tanrı Tasavvuru

Uzun bir tarihi süreçte teşekkül ettiğiinden Hinduizm içinde birbirinden farklı tanrı tasavvurları ortaya çıkmıştır. Erken dönem Veda metinlerinde Varuna, İndra, Agni gibi tabiat güçlerini simgeleyen çeşitli tanrısal varlıklar ön plana çıkmıştır. İbadetler, bu tür tanrılar merkeze alınarak icra edilmiştir. Böylece onlar hoşnut edilmeye çalışılmıştır. Veda metinlerinde

politeist anlayış hâkim unsur olsa da "hakikat tektir, fakat bilginler onu farklı isimlerle çağırılmaktadır." (Rigveda, 1.164.46.) gibi ifadelerde monoteist düşüncüyü yansıtan anlatımlarda zaman zaman yer almıştır.

a. Atman-Brahman Özdeşliği

Vedalarından sonra derlenmiş olan Upanişad metinlerinde ise Brahman adı verilen yüce bir varlıktan söz edilir. Diğer tanrısal varlıkların derece olarak Brahman'dan aşağı seviyede oldukları vurgulanır. Ayrıca atman adı verilen insandaki ruhun, Brahman'ın bir parçası olduğu ve her şeyin Brahman'dan sudur ettiği fikri işlenir. Kurtuluş için Atman-Brahman özdeşliğinin idrak edilmesi gerektiği üzerinde durulur. Çokluğun ardındaki tekliğe vurgu yapılarak monist bir bakış açısı sunulur. Bu tür tanrı algısı günümüze değin Hindular arasındaki önemini korumuştur.

b. Üç Form: Trimurti

Hinduizm'de görülen bir diğer tanrı tasavvuru "üç biçim" anlamına gelen trimurti doktrindir. Tarihsel süreçte dinî ve ictimai gelişmelere bağlı olarak erken döneme ait tanrısal varlıklardan bir kısmı halk nezdinde değer kaybetmiş ve neticede Hindular arasında Brahma (yaratıcı), Vişnu (koruyucu) ve Şiva (yok edici) olmak üzere üç önemli tanrı popüler hale gelmiştir. Destan ve Purana türü metinlerde belirgin bir hal almış olan bu üçlü tanrı tasavvuru günümüze kadar önemini korumuştur. Hinduizm'de bu üç tanrı, esasında tek olan Yüce Hakikatin üç farklı yönü olarak düşünülmektedir. O, gereken duruma göre üç farklı şekilde

Resim:
Trimurti,
XI. yüzyıl, Racaştan,
Hindistan.

tezahür etmekte ve ona göre eylemde bulunmaktadır. Yüce Tanrı'nın kimliği ise mezhepsel bakış açılarında göre değişkenlik göstermektedir.

c. Hulûl: Avatara

Hinduizm'de tanrı düşüncesiyle ilgili bir diğer önemli inanç avatara doktrindir. Avatara terimi, Tanrı Vişnu'nun birtakım amaçları gerçekleştirmek için farklı varlık formlarına bürünerek yeryüzünde ortaya çıkması durumunu ifade eder. Geleneksel Hindu düşüncesinde on avatara kabul edilmiştir. Balık, Kaplumbağa, Rama, Krişna ve Kalki bunlardan öne çıkanlarıdır. Kutsal metinde geçen "Doğruluk, adalet, erdem gibi değerlerin azaldığı; adaletsizliğin ve düzensizliğin arttığı dönemlerde ben kendimi açıkça gösteririm. İyiliği korumak, kötülüğü yok etmek ve doğruluğu tesis etmek için zaman zaman bu dünyada doğarım" (Bhagavadgita, 4.7-8) ifadesi, avatara'nın amacına işaret eder. Tanrı'nın farklı varlık formlarında beden almasının temel gerekçesi dinî ve ahlaki değerleri korumak, tüm varlıkların

fitratlarına uygun olarak hareket etmelerini sağlamak ve hakiki dindarlara ebedi kurtuluş yolunu göstermektir.

II. Zaman Tasavvuru

Hint dinlerinin ortak noktalarından biri döngüsel âlem tasavvuruna sahip olmalarıdır. Bu yönüyle onlar, İslâm inancından ayrılırlar. Zira İslâm dininde âlemin bir başlangıcı ve sonu vardır. Hint kozmolojisine göre ise evren birbirini takip eden dört dönemden oluşur. Her bir döneme yuga adı verilir. Yugalardan her biri zaman açısından bir öncekine göre daha kısa sürelidir. Bir dönemden diğerine geçildikçe iyilik ve doğruluk zayıflar ve böylece dünya her geçen gün daha da kötüye gider. Son dönem olan Kaliyuga'da her şey öyle kötüye gider ki bu kötü gidiş ancak dünyanın yok olması ve yeniden yaratılması ile durdurulabilir. İşte bu andan itibaren çark tekrar başa döner ve ilk devir yeniden başlar. Bu döngü sonsuzluk tekrarlanır.

III. Yaratılış Düşüncesi

Hinduizm'de tanrı tasavvurunda olduğu gibi yaratılış ve âlem tasavvuru hususunda da genel geçer bir düşünceden söz etmek kolay değildir. Genel bir fikir sunması adına Upanişad metinlerindeki bilgilere yer verilebilir. Upanişadlarda âlemin ve insanın yaratılışı sudur nazariyesine benzer bir düşünce ile izah edilir. Buna göre âlem, Brahman'dan tedrici olarak genişleme ve yayılma yoluyla meydana gelmiştir. Bu düşünce büyümekte olan bir insanda saçların veya yanmakta olan ateşten alevin çıkması gibi bir takım benzetmeler kullanılarak açıklanır. İnsanın yaratılış serüvenine gelince; Brahman evreni vücuda getirdikten sonra insanı varlık âlemine getirmiştir. Bu bağlamda o, kendinden sudur eden sulardan bir çekinti yaparak ona insan sureti vermiştir (Aitareya Upanişad, I, 3-4.). Tanrı, evreni ve insanoğlunu yarattıktan sonra bunlar için yiyecek meydana getirmiştir. Bu amaçla o, sulara yönelmiş ve suları ısıta-

rak besin elde etmiştir (Brihadaranyaka Upanişad, I, V: 1-4). Dolayısıyla Upanişadlar evrende canlı-cansız her şeyi meydana getiren aşkın bir kudretin varlığını kabul ederek tesadüf devre dışı bırakır.

IV. Samsara ve Karma İnancı: Tenasüh

Samsara, doğum-ölüm-yeniden doğuş döngüsünü yani ruh göçünü ifade eder. Bu inanca göre ölümler birlikte bedenden ayrılan ruh, nihai kurtuluşunu gerçekleştirene kadar bu dünyada farklı varlık formlarında yeniden beden alarak varlığını sürdürür. Onun hangi koşullarda doğacağını belirleyen ilkeye ise karma (amel, eylem) adı verilir. Bu anlamda karma, iradi fiiller ile sonuçları arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir tür yasadır. Kutsal metinde geçen "Kişinin durumu yaptıklarına ve davranışlarına göre belirlenir. İyilik yapan iyi, kötülük yapan kötü olur. Temiz davranış kişiyi temiz, kirli davranış kirli yapar." (Brihadaranyaka Upanişad, IV, 4,5-6) şeklindeki ifadeler bu duruma işaret eder. Mahiyeti değişkenlik arz etse de bu inanç, Hint dinlerinin hepsinde mevcuttur.

Hinduizm'e göre samsaradan kurtulan ruhlar dünya âlemine geri dönmemektedir. Buradan hareketle "Dünyadaki insan nüfusu her geçen gün azalmakta mıdır?", "Ruhların sayısında bir değişme olmakta mıdır?" şeklinde bir takım sorular akla gelmektedir. Hindu dinî geleneğinde bu ve benzeri sorulara çeşitli yanıtlar verildiği görülür. Bu bağlamda yeryüzünde bir tekâmül sürecinden bahsedilir. Yani kötü karmalarından dolayı henüz insanlık âlemine yükselmemiş varlıklar bulunmaktadır. Bunlar belli bir olgunluk seviyesine eriştiklerinde insan şeklinde doğarlar ve böylece ebedi kurtuluşunu gerçekleştiren ruhların yerine dünya hayatına dâhil olurlar. Dolayısıyla yeryüzündeki insan sayısında azalma değil, artış olmaktadır. Tabi bu tür izahlar tenasüh öğretisi hususunda başka soruları da beraberinde getirmektedir. Fakat bunun nihayetinde bir inanç meselesi olduğu unutulmamalıdır.

Yuga ve Kalpa

Hindu kozmolojisine göre evrenin başlangıcı ve yok oluşu birbirini takip eden dört dönemden (yuga) oluşur. Sırasıyla Satyayuga, Tretayuga, Dvaparayuga ve Kaliyuga şeklinde isimlendirilen bu dönemlerin süreleri ve mahiyetleri birbirinden farklıdır. Bunların bir defa tamamlanması ile oluşan süreye "büyük devir" manasında mahayuga adı verilir. Mahayuganın yetmiş bir kez dönmesiyle oluşan zamana manvantara; on dört manvantaradan oluşan süreye ise kalpa adı verilir. Bir kalpa dönemi yaklaşık dört milyar üç yüz yirmi milyon yıldan oluşur.

V. Kurtuluş Öğretisi: Mokşa

Mokşa, bireyin doğum-ölüm döngüsünden sıyrılarak ebedî mutluluğa ulaşması ve her türlü sıkıntıdan kurtulması halidir. Hinduizm'e göre kişinin doğum-ölüm döngüsüne maruz kalmasının temel sebebi, Tanrı'ya gerçek manada idrak edememesidir. Bu durum "cehalet, "bilgisizlik" manasına gelen avidya terimi ile ifade edilir. Birey, Mutlak Hakikati idrak edene kadar dünyanın sahte görünümünden kendisini soyutlayamaz. Dolayısıyla yaşadığı her an, rüya şeklinde geçer. Bu durum ise "yanılsama" manasına gelen maya kavramı ile ifade edilir. Tanrı'nın hayal olarak gözükmesi şeklinde anlaşılan maya, bir nevi insanın önüne konulmuş bir ağıdır. İnsanoğlu bilgisizlik, ihtiras, arzu ve öfke gibi sebeplere bağlı olarak bu ağa takılır. Bunlar insanın yanılgıya kapılarak hayali olanı gerçek; fani olanı ise bâki zannetmesine sebep olmakta ve durmadan çeşitli hayatlarda dolaşmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla kurtuluş, hakiki bilgiyi yani Tanrı'ya bütün yönleriyle idrak etmeye bağlıdır. Hinduizm'de, kurtuluşa ulaştıracak çeşitli yollar sunulur. Öne çıkanları şunlardır:

a. Amel Yolu

- Dinî ayin ve törenleri tam olarak yerine getirmek; kutsal metinlerin uygun gördüğü amelleri yapmak ve yasaklardan kaçınmaktır.
- Eylemleri, beklenti içine girmeksizin sırf Tanrı rızası ve görev bilinci gözeterek yerine getirmektir. Ancak bu şuurla icra edilen ameller kurtuluşa ermeye vesile olabilir.

b. Bilgi Yolu

- Kutsal metinleri doğru anlayarak ve akli melekeleri kullanarak Yüce Varlığı bütün esma ve sıfatlarıyla tanıyıp idrak etmektir.
- Belli bir birikime sahip kimseler için geçerlidir.
- İslâm geleneğindeki "marifetullah" düşüncesine benzetilebilir.

c. Adanmışlık yolu

- Samimi olarak Tanrı'ya yönelmek ve ona derin bir muhabbet beslemektir.
- Kast farkı gözetilmeksizin herkese açıktır.
- İslâm geleneğindeki "muhabbetullah" düşüncesine benzetilebilir.

VI. Ölüm Ötesi Hayat

Hinduizm'de, bedeni terk eden ruhların amellerine bağlı olarak ıstırap veya mutluluk diyarına gideceklerine inanılır. Bu, İslâm dinindeki cennet ve cehennem algısına kısmen benzese de mahiyet itibarıyla farklıdır. Zira Hindu inancına göre bu mekânlar geçicidir. Bâki olan, Tanrı'nın bulunduğu alana ulaşmadır ki burası sonsuz mutluluk diyarıdır.

Avidya

Bireyin kendi özü ile Tanrı'nın mahiyetini kavrayamaması ve bunların özde bulunduğu farkına varamaması halidir. Kâinata tek gerçeğin Brahman oluşunu bilmeye engel olan şeydir. Bireyin doğum-ölüm döngüsüne maruz kalmasının temel sebebidir.

Bedeni Terk Eden Ruhun Akıbeti

Tanrılar Yurdu	Nefsini her türlü dünyevi isteklerden arındıran, Tanrı'ya idrak edip ona aşkla tapınan hakiki dindarlar, Tanrılar Yurdu'na gitmeyi hak ederler. Bunlardan bazıları, buradan Yüce Tanrı'nın bulunduğu alana geçerek mokşaya ulaşır.
Atalar Yurdu	Yaşantısında dini vecibelerini özenle yerine getirmelerine rağmen Tanrı'nın bilgisine erişemeyenler, Atalar Yurdu'na gitmeyi hak ederler. Burada kalacakları süre, dünya hayatında işlemiş oldukları iyi eylemlerin miktarına bağlıdır. İyi fiillerin karşılığını gördükten sonra tekrar yeryüzüne dönerek farklı varlık formlarında yeniden bedenlenirler.
Üçüncü Hal	Dine inanmayan, Tanrı'nın emir ve yasaklarına aldırış etmeyen ve din adamı öldürmek gibi büyük günah işlemekten kaçınmayanlar ölümden hemen sonra insan dışı varlık olarak kötü hallerde tekrar doğarlar.

VII. Kurtarıcı Beklentisi: Kalki

Kalki, "günahı yok eden ve kötülüğe son veren" anlamına gelir. Hindu inancına göre Tanrı, ahir zamanda Kalki olarak yeryüzüne inecektir. Kutsal metinlerdeki anlatılar esas alındığında kurtarıcının geleceği devrin öne çıkan özellikleri şunlardır:

Yeryüzünde adalet, refah ve dini değerler gün geçtikçe azalacak; sahtecilik, yalancı şahitlik ve dolandırıcılık artacaktır.

İnsanlar maddi imkânlarına ve giydikleri elbiselerin kalitesine göre saygı göreceklendir.

Liyakat, bilgi ve kabiliyet göz ardı edilecek; maddi gücü olanlar önemli konulara getirilecektir.

Karı-koca arasındaki sevgi ve sadakat bağı zayıflayacak; evlilikler daha çok maddi beklentiler üzerine kurulacaktır.

İnsanlar doğruyu söylemekten ve haklının yanında olmaktan korkar hâle geleceklerdir.

Hint dinî, siyasi ve sosyal yaşantısında meydana gelen çöküntüler Hindular arasında kurtarıcı fikrinin canlanmasında etkili olmuştur. Nitekim onlar kendi içlerinden çıkacak bir liderin, dinî değerlerini yeniden canlandıracağına ve yabancı akımların etkisini kıracağına inanmışlardır. Bunun bir sonucu olarak toplum içinde önemli görülen birtakım şahsiyetler, bazı kesimlerce beklenen kurtarıcı olarak görülmüştür.

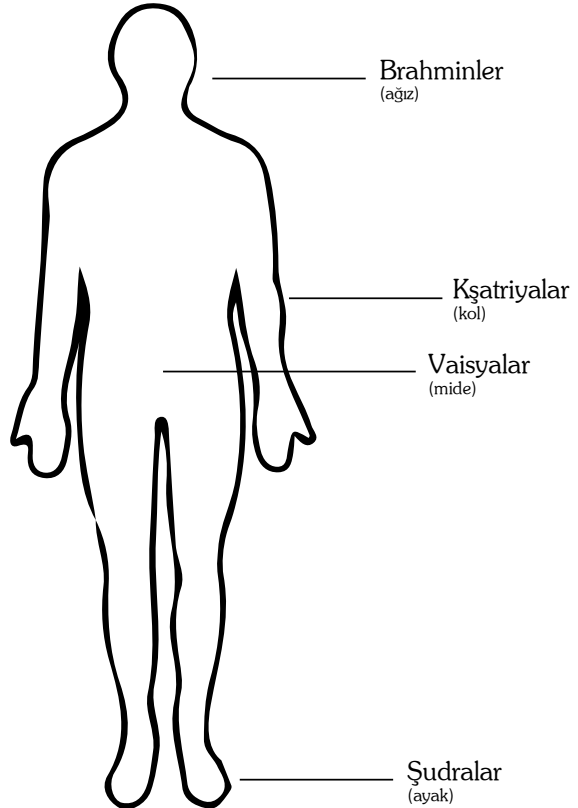
VIII. Kast Sistemi

Hinduizm'in en belirgin özelliklerinden biri kast anlayışıdır. Bunu ifade etmek için "renk" anlamına gelen varna tabiri kullanılır. Buna göre toplum;

- Brahminler (din adamları)
- Kşatriyalar (yönetici ve asker)
- Vaisyalar (tüccar, esnaf ve çiftçi)
- Şudralar (hizmetçiler) olmak üzere dört sınıfa ayrılır.

Hint toplumunda çeşitli nedenlerle kast dışına itilmiş ve bugün sayıları bir hayli fazla olan Paryalar (dokunulmazlar) da bulunur.

Kast sisteminin ortaya çıkışı, Ariler ile yerli halk arasındaki mücadelelere dayandırılır. Ariler, üstünlüklerini ve ırksal safklarını korumak için bir takım sosyal düzenlemelere gitmişlerdir. Bu algı o dönemde derlenen kutsal metinlere de yansımıştır. Nitekim Vedalarda her bir kastın, insan biçiminde tasavvur edilen Tanrı'nın çeşitli yerlerinden yaratıldığı belirtilir. Buna göre Brahminler; Tanrı'nın "ağızından", Kşatriyalar; "kollarından", Vaisyalar; "midesinden", Şudralar da "ayaklarından" yaratılmıştır (Rigveda, 10.90.12).

Hindulara göre kast dinî bir inançtır. Bu esasında bireylerin psikolojik ve sosyolojik yapılarıyla alakalı bir tasniftir. Yani bireyler sahip oldukları karakterleri itibariyle farklı görev ve sorumlulukları yerine getirmeye daha yatkındır. Bu açıdan kastın toplumsal sahada iş bölümünü ve düzeni tesis eden bir yönü bulunmaktadır. Her birey üzerine düşen vazifesini eksiksiz bir biçimde yerine getirmek zorundadır. Bireyler ancak bu şekilde yeniden dünyaya gelişlerinde daha iyi bir kastta doğabilme ve böylece kurtuluşa bir basamak daha yaklaşılabileme fırsatı yakalayabilirler.

Kastların Görevleri	
Brahmin	"Sakinlik, kendini kontrol, sade bir yaşam, temiz olma, başışılama, bilgelik, farkındalık ve inanç Brahmin'in görevleridir. Bu özellikler onun doğasında vardır." [Bhagavadgita, 18. 42]
Kşatriya	"Cesaret, dayanıklılık, savaşta el çabukluğu, cömertlik ve liderlik Kşatriya'nın görevleridir. Bu özellikler onun doğasında vardır." [Bhagavadgita, 18.43]
Vaisya	"Tarım, hayvancılık ve ticaret Vaisya'nın görevleridir. [Bhagavadgita, 18.44]
Şudra	"Şudra'nın hizmet etme özelliği vardır." [Bhagavadgita, 18.44]

Kast sistemi toplumda çeşitli adaletsizliklere ve huzursuzluklara yol açtığı için zaman zaman tenkit edilmiştir. Erken dönemlerde Buda ve Mahavira'nın çıkışı buna örnek verilebilir. Orta Çağ döneminde ise Kebir ve Nanak gibi önderler bu uygulamaya itiraz etmişlerdir. Onların böyle bir çıkışta bulunmalarına etki eden unsurlardan biri de İslâm'in eşitlik ilkesinden etkilenmiş olmalarıdır. Modern dönemde dikkat çeken isim ise Gandhi'dir. Gandhi özellikle toplumdan tecrit edilen

paryalara sahip çıkmıştır. Değerli olduklarını vurgulamak adına onlara, "Tanrı'nın çocukları" anlamında harican adını vermiştir.

Kast sistemi Hindistan'ın özellikle kırsal kesimlerinde hala varlığını devam ettirmektedir. Üst kasta mensup bir Hindu kendisinden daha alt kastta bulunan bir kimsenin yaşadığı sokağa girmemeye, onunla temas kurmamaya ve aynı evde misafir olarak dahi kalmamaya özen göstermektedir. Kast sistemi, evlilik çağına gelmiş bireylerin yaşamlarında da önemli bir rol oynamaktadır. Evleneceklerin mensup oldukları kast itibariyle birbirine uygun olması gerekmektedir. Bu kuralı çiğneyerek evlenen bireyler, sosyal baskıya maruz kalmakta, bazen de çeşitli cezalara çarptırılmaktadır.

E. TEMEL İBADETLER

I. Oruç, Hac ve Kurban

Hinduizm'de oruç, hac ve kurban gibi ibadetler, bireyin hem bu dünyada huzurlu olması hem de ebedi saadete kavuşması açısından önemli görülür. Fakat bu tür ibadetlerin mahiyeti ve icra ediliş şekli İslâm dinindeki uygulamalardan farklıdır. Nitekim Hinduizm'de hac, tanrısal varlıkların yaşadığına inanılan kutsal yerleri ziyaret etme esasına dayanır. Böylece hem tanrılar hoşnut edilmiş hem de sevap kazanılmış olur. Hac ve oruç ibadetinin tespit edilmiş standart bir vakti veya uygulanış şekli yoktur. Bu ibadetler önemli günlerde ve dinî bayramlarda icra edilir. Hinduizm'de oruç, genelde perhiz şeklindedir. Yani hayvansal gıdalardan uzak durma veya sadece meyve, su ve piring gibi belli şeyleri tüketme esastır. Orucun şekli, süresi ve uygulanış vakti mezheplere göre değişkenlik gösterir.

Kurban ibadetine gelince bu Hinduizm'de oldukça önemli bir konudur. Erken dönem Veda metinlerinde vurgulanan en temel ibadet, kurbandır. O dönemde kurban, bireyin tanrıya bağlılığının ve dindarlığının yegâne ölçütü olarak kabul edilmiştir. At,

Resim:
Yoga yapan Hindu
din adamı.

sığır, keçi gibi hayvanları yakmak suretiyle büyük kurban törenleri düzenlenmek adet haline almıştır. Bunlar bir taraftan güç gösterisi haline gelirken diğer taraftan tanrıları yatıştırma ve böylece onların gazabından korunma aracı olmuştur. Fakat Hinduizm içerisinde yaşanan hadiselere bağlı olarak kanlı kurban törenlerine verilen önem zamanla azalmıştır. Orta Çağ'a gelindiğinde Hinduların, Müslümanları genelde kurban ibadeti yüzünden eleştirdikleri görülür. Dolayısıyla Hinduizm'de kanlı kurban törenlerinin yerini su, çiçek, tütsü ve tereyağı gibi sunular almıştır. Tanrısal varlıklara veya onların heykellerine sunulan bu kurban şekli, Hindistan'da halk dindarlığının en temel özelliği olarak varlığını sürdürmektedir.

Om

Hinduizm'de Tanrıya delalet eden ve çeşitli sembolik anlamlar ihtiva eden kutsal bir sözcüktür. Hindu kutsal metinlerinde her şeyin bu sözcükten yaratıldığı ve bu anlamda om sözcüğünün bütün evreni temsil ettiği ifade edilir. Dinî törenlere bu sözcükle başlanması gerektiği vurgulanır.

II. Yoga, Meditasyon ve Riyazet

Yoga, özel yöntemler kullanarak bedeni ve zihni kontrol altına alma tekniğidir. Bu yüzden yoga; riyazet, çilecilik ve meditasyon usullerini de içerir. Yogada amaç, zihinsel ve fiziksel bağlardan kurtulmaktır. Tutku, cehalet ve uygunsuz bir ortam yoganın başarıya ulaşmasının önündeki başlıca engellerdir. Bu yüzden yoga, duylardan arınmış bir şekilde yapıldığında

başarıya ulaşır. Yoga vasıtasıyla insan zihni muğlak düşüncelerden sıyrılarak net bir görüş yakalar. Böyle bir bakış açısı ile kişi, evreni bütünlük içinde görür. Dolayısıyla yoga, çokluğun ardındaki teklifi görmeye ve böylece kurtuluşa ulaşmada önemli bir rol oynar.

Hinduizm'e göre Tanrı'ya kavuşma, kalpte yapışık halde bulunan bütün istekleri atmakla ve nefsin kontrol altına almakla mümkündür. Bundan dolayı Hinduizm'de nefsi tezkiye edici pek çok öneri ve yöntem yer alır. Bunların başında riyazet (tapas) gelir. Riyazet, manevi güç elde etmek amacıyla çileci uygulamalara yönelmeyi ve münzevi bir hayat yaşamayı ifade eder.

III. Geçiş Törenleri

Hinduizm'de doğum, evlilik ve ölüm gibi insan hayatının değişik safhalarında icra edilen geçiş törenleri önemli bir yer tutar. Geçiş törenlerinin temel amacı bireylere yeni rollerindeki görev ve sorumluluklarını hatırlatmak ve onları Hindu toplumunun bilinçli ve donanımlı birer ferdi haline getirmektir. Bu törenler dinî, ahlaki ve toplumsal değerlerin bireylere aşılmasında önemli rol oynar. Dolayısıyla geçiş

törenleri, insanları büyüleyen görkemli kutlamalar olmasının yanında bireyleri maddi ve manevi açıdan olgunluğa ulaştırır deruni anlamlar da ihtiva eder. Hinduizm'de onu aşkın geçiş töreni bulunur. Ancak bunlardan bir kısmı yaşanan gelişmelere bağlı olarak tarihi süreç içerisinde önemini kaybetmiş ve uygulanabilirliğini yitirmiştir. Hinduizm'de dikkat çeken geçiş törenlerinden bazıları şunlardır:

İsim koyma

Çocuk doğduktan bir-iki hafta sonra çeşitli ritüeller eşliğinde bu tören düzenlenir. İsim verme; sosyal ilişkilerin tesisinde, faziletlerin kazanımında ve kısmetin bol olmasında önemli bir etken olarak görülür.

Dine giriş

Çocuk beş yaşına gelmeden önce kulağı delinerek bu uygulama yerine getirilmiş olur. Hindu şeriatına dâhil oluşunu temsil eden bu uygulama, aynı zamanda bireyin kendi iç sesini duyabilmesi, güzel şeyler işitmesi ve bir takım hastalıklardan korunması için de yapılır.

Öğrenciliğe kabul

Öğrencilik aşamasına gelen birey, yapılan dinî bir törenle öğrenciliğe kabul edilir. Bu esnada adaya çeşitli dualar eşliğinde kutsal bir ip takılır. Bu şekilde onun dine bağlı kalması ve iyi bir talebelik dönemi geçirmesi amaçlanır.

Evlilik Töreni

Aile hayatı bireyin hem bu dünyadaki hem de gelecek yaşamdaki statüsünü doğrudan etkilemektedir. Böylesine mühim bir döneme adım atılırken bireylere görev ve sorumluluklarını hatırlamak ve bu anı kutsamak amacıyla evlilik merasimleri düzenlenir.

Cenaze töreni

Hinduizm'de geçiş törenlerinin sonuncusunu cenaze törenleri oluşturur. Cesetler bazı istisnai durumlar hariç genelde yakılarak ortadan kaldırılır ve külleri nehre atılır. Yakma işlemi öncesi ve sonrasında çok detaylı bir dizi uygulama dikkat çe-

ker. Çünkü bu uygulamalar sayesinde ölen kişinin ruhunun rahat bir yolculuk yapacağına, bir sonraki bedene kolay ve çabuk geçeceği ve ölüm ötesi hayatta huzurlu bir yaşama kavuşacağına inanılmıştır. Bu algı, cenaze merasimlerinin erken dönemden günümüze değin varlığını ve işlevselliğini sürdürmesinde etkili olmuştur. Bazı kimseler ise masum ve günahsız kabul edilir. Bu yüzden onların cesetleri yakılmaz. Genellikle nehirlere atılır; bazen de gömülür. Bunlar,

- Hakiki mezhep önderleri
- Doğum sırasında ölen kadınlar
- Erken yaşta ölen çocuklardır.

IV. Dinî Bayramlar ve Önemli Günler

Hinduizm'de mezhepsel çeşitliğe bağlı olarak çok sayıda dinî bayram ve önemli gün vardır. Tanrısal varlıkların doğum günleri ve kutsal kişilerin aydınlanmaya kavuştuğu anlar Hindular nezdinde kutsal zaman dilimi olarak kabul edilir ve o günlere özgü merasimler düzenlenir. Hindu- ların geneli tarafından kutlanan belli başlı bayramlardan biri "ışık bayramı" olarak bilinen divalidir. Ekim-Kasım aylarında kutlanan bu bayramda iyiliğin kötülüğü yendiği ve ışığın karanlığa galebe çaldığı vurgulanır. Böylece bireylerin iyiliğe yönelmeleri gerektiği hatırlatılır.

Bir diğer yıllık bayram ise holidir. Bu şubat-mart aylarında kutlanır ve kâinatın yeniden canlanışını; baharın gelişini simgeler. İnsanlar neşe içinde dans edip eğlenirler, birbirlerine renkli boyalar atarak sevinçlerini paylaşırlar. Bunun dışında Hindular arasında Krişna, Rama ve Durga gibi tanrısal varlıkların anısına kutlanan festivaller de oldukça popülerdir.

V. Kutsal Mekânları

Mezhepsel çeşitliliğin bir sonucu olarak kutsal kabul edilen çok sayıda mekân vardır. Hindular buraları ibadet maksadıyla ziyaret etmeye çalışırlar. Böylece tanrılarının hoşnutluğunu kazanarak

Aviddhan

Klasik Hint düşüncesinde kulakların delinmesi, sembolik anlamda Hinduizm'e geçiş olarak telakki edilmiştir. Bunu uygulamayan bireylerin büyük bir günah işlediklerine inanılmıştır. Bu algıdan dolayı Orta Çağ Hint metinlerinde Hindu dini öğretisini ve pratiklerini benimsemeyen Müslümanlar, "kulakları delik olmayan/şeriat dışında kalan" manasında aviddhan tabiri ile anılmışlardır.

Sati

"Hanimefendi, fazilet sahibi ve kocasına sadık" gibi anlamlara gelir. Hinduizm'de dul kadının kendini kocasının cenaze ateşine atarak hayatına son vermesi, sati uygulaması olarak bilinir. Klasik dönemde oldukça yaygın olan bu gelenek, Müslüman Türklerin Hint kıtasında söz sahibi olduğu dönemde alınan tedbirler neticesinde yavaş yavaş azalmıştır. Modern döneme gelindiğinde ise bu uygulama hemen hemen sona ermiştir.

Aşram

İnziva yeri anlamına gelen bu kelime Hinduizm'de kişiyi dünyevi sıkıntılardan ve meşgalelerden arındıran manevi mekâna verilen isimdir.

daha iyi bir gelecek umarlar. Örnek oluşturmaları açısından Hindular nezdinde öne çıkan kutsal mekânlardan Varanasi hakkında kısaca şunlar söylenebilir:

Eski adı Benares olan bu şehir, Hindistan'ın kuzeyinde yer alan Uttar Pradeş eyaleti sınırları içinde bulunur. Ganj nehrinin buradan geçiyor olması, şehri kutsal kılan başlıca husustur. Şöyle ki kuzeyde Himayalardan başlayıp güneyde Bengal körfezinde son bulan Ganj nehri, Varanasi bölgesinde yön değiştirir ve kuzeye doğru kıvrılır. Hindular güneyden kuzeye doğru gerçekleşen bu akımın sembolik olarak doğum-ölüm döngüsünü hatırlattığına inanırlar. Hindu inancına göre Ganj'in suyu kutsal ve temizleyici özelliğe sahiptir. Bu nehirde yıkanmak kişiyi günahlarından temizler. Bir kimsenin son nefesini Ganj'in kenarında vermesi ve cesedinin küllerinin nehre savrulması, doğum-ölüm döngüsünden kurtulmasına vesile olur. Bütün bu nedenlerden ötürü milyonlarca Hindu hac maksadıyla ve gü-

nahlarından arınma ümidiyle Varanasi'ye gelerek Ganj'in etrafında yapılan ritüellere katılır.

VI. İbadet-Mabed ilişkisi

Hinduizm'de ibadet genelde bireyseldir; cemaatle ibadet zorunlu değildir. İbadet için tayin edilmiş özel bir vakit yoktur. Bununla birlikte sabah, öğle ve akşam olmak üzere günde üç defa ibadet etmeye özen gösterilir. Hindular evlerinde, arabalarında veya iş yerlerinde uygun bir ortam oluşturarak ibadetlerini gerçekleştirmekte; özel günler başta olmak üzere zaman zaman da mabedlere gitmektedirler.

Hindu mabedleri için kullanılan yaygın isim aşramdır. Hindu mabedlerinde çeşitli tanrı tasvirleri, putları ve heykelleri bulunur. Mabedlerin hem dekorasyonu hem de mimari yapısı mezhepsel kabulere göre değişkenlik arz eder. Hindular mabede girdiklerinde ilk önce tanrılara geldiklerini hatırlatmak maksadıyla çan

Resim:
Kutsal şehir
Varanasi'den bir
görünüm, Hindistan.

çalarlar. Ardından yanlarında getirdikleri sunu malzemelerini çeşitli dualar eşliğinde putlara takdim ederler. Onların önünde secdeye kapanırlar; kimi zaman da etrafında dönerler. Ateş (mum) yakma, önemli bir ritüeldir. Mabedlerde genelde görevli din adamları bulunur. Onlar, ibadet edenleri kutsamak adına alınlarına çeşitli karışımlardan yapılmış kınaya benzer bir tür boya sürerler. Bunun rengi ve şekli de mezheplere göre farklılık gösterir. Hindu mabedlerinde günlük ibadetlerin yanı sıra geçiş törenleri de icra edilir.

F. Ahlak

I. Hayatın Dört Temel Amacı

Hinduizm'e dünya hayatında ulaşılması gereken dört temel amaç vardır. Bunlar;

- **Maddi Yeterlilik:** Bireyin kendisine ve ailesine yetecek kadar mal mülk sahibi olmasıdır.
- **Tatminkârlık:** Bireyin şehevi arzu ve isteklerini evlenerek meşru yoldan gidermesidir.

- **Doğru Yaşam:** Bireyin dinî ve ahlaki kurallara uygun bir yaşam şekli benimsemesi ve hayatını buna göre tanzim etmesidir.
- **Kurtuluş:** Bireyin özünü idrak ederek acı ve ıstıraba neden olan doğum-ölüm döngüsünden kurtulması ve böylece mutlak huzura kavuşmasıdır.

II. Hayatın Dört Temel Safhası

Hinduizm'e göre yukarıda izah edilen hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için hayatın dört safhaya bölünmesi ve buna uygun bir yaşam şekli benimsenmesi gerekir. Erken dönemlerde bu uygulamaya özen gösterilmişken modern dönemin getirdiği zorluklara bağlı olarak bunun uygulanabilirliği önemli ölçüde azalmıştır.

a. Öğrencilik dönemi

Ehil bir din adamının yanında eğitim alınan dönemdir. Bu aşamada talebe, hocasına tam olarak itaat eder ve onun

Resim:
Tapınak önünde
oturan bir Hindu,
Katmandu, Nepal.

için yiyecek toplar. Vedaları öğrenerek öğrencilik hayatını tamamlayan öğrenci, aile kurmak için evine döner.

b. Aile hayatı dönemi

Evlenme ve çocuk sahibi olma dönemidir. Bu aşamada hane reisi, üzerine düşen ailevi ve toplumsal vazifeleri yerine getirir. Çocuklarını uygun şekilde yetiştirip evlendirir.

c. İnziva dönemi

Bu dönemde birey kendi tercihine bağlı olarak toplumdaki uzak bir yere çekilir ve yalnızca Tanrı'ya ibadet ederek vaktini değerlendirir. Dünyevi meşgalelerden uzak durarak mevcudatın mahiyetine dair derin düşüncelere dalar.

d. Çilecilik Dönemi

İnziva dönemini yeterli bulmayanlar bu safhaya adım atarlar. O yüzden çilecilik, herkesin başarabileceği bir aşama değildir. Birey, hayatın bu son safhasında ailesi de dâhil her şeyi terk edip yalnızca Yüce Varlığa ulaşmayı arzular. Bu haldeki münzeviye, "her şeyi terk etmiş" manasında sann-yasin denir. Böyleleri dilenerek yaşamlarını idame ettirir. Kimi zaman mukaddes yerleri ziyaret ederler kimi zaman ise inziva merkezlerine kapanırlar.

G. MEZHEPLER

Hinduizm'in gelişim süreci göz önünde bulundurulduğunda üç temel dinî eğilimin mevcudiyetinden söz edilebilir. Ortaya çıkış süreçlerini kesin olarak tespit etmek güç olsa da bunlar günümüze değin varlıklarını sürdürmüşlerdir. Şruti grubunda yer alan metinler her biri tarafından kutsal kabul edilmekle birlikte, smriti grubunda yer alan metinlerin önceliği her mezhebin bakış açısına göre değişkenlik arz eder.

I. Şivacılık

Şiva'yı "Yüce Tanrı" kabul eden ve ona tapınmayı esas alan Hindu mezhebidir. Veda metinlerinde yok edici Tanrı olarak görülen Rudra'nın, zaman içerisinde Şiva olarak yorumlandığı görülür. Şiva çoğu zaman kaplan postu elbisesi ve boynunda kafataslarından oluşan kolyesiyle betimlenir. Bu mezhebe mensup kişilere göre Şiva, her şeyin yaratıcısı ve yok edicisidir. İnsanlara karşı düşkün ve merhametlidir. Şiva'nın iyilik, güzellik ve bereket yönünü simgelediğine inanılan şivalingam sembolü, Şivacılar başta olmak üzere Hindular için oldukça önemli ve kutsaldır. Buna tapınma ve çeşitli takdimeler sunma halk arasında çok yaygındır.

II. Vişnuculuk

Vişnu'yu "Yüce Tanrı" kabul eden ve ona tapınmayı esas alan Hindu mezhebidir. Taraftarları nezdinde Vişnu, her şeyi yaratmaya ve yok etmeye kadir "Yüce Tanrı"dır. O, yarattığı varlıklara çok düşkün olan, zor duruma düştüklerinde onların yardımına koşan, düzenin bozulduğu durumlarda yeryüzüne gelerek kötü gidişe son veren Tanrı'dır. Bu açıdan avatara doktrini, Vişnuculuk mezhebinin önemli inanç esasları arasında yer alır.

III. Şaktacılık

Bu mezhepte, tanrıların şakti denilen dişil gücüne yani tanrıçalara tapınma ön plandadır. Kali, Durga, Parvati ve Lakşimi öne çıkan tanrıçalardır. Şaktacılık mezhebinin esas aldığı kutsal metinlerin başında ise Tantralar gelir. Tantralar'da dişil tanrılara nasıl saygı gösterilmesi ve ibadet edilmesi gerektiği konusunda açıklayıcı bilgiler yer alır.

IV. Bhakti Hareketi

Bhakti, "sevgi ve samimiyetle Tanrı'ya bağlanma ve gönülden ona teslim olma" anlamına gelir. Bhakti hareketi, özellikle Orta Çağ'da dini meselelerden siyasi ilişkilere, toplumsal konulardan kültürel çalışmalara kadar geniş bir alanda etki uyandırmıştır. Bu yüzden kimi uzmanlar, Bhakti hareketinin canlanıp gelişmesini, Hint dinî tarihinde Budizm'in ortaya çıkışından sonra görülen en önemli gelişme olarak değerlendirmişlerdir.

Bhakti yolu, insanın acizliğini kavrayıp kendini Tanrı'ya teslim etmesidir. Dünyevi varlıklara beslediği sevginin fani olduğunu idrak edip baki olana yönelmesidir. Bhakti önderleri, bir takım görüşleri sayesinde kısa süre içinde halk nezdinde yankı uyandırmıştır. Onların dikkat çeken yönleri şu şekilde özetlenebilir.

Hindular üzerinde yüzyıllardır baskı oluşturan kast kurallarını devre dışı bırakacak söylemler geliştirmişler; böylece toplumsal barışı sağlamaya çalışmışlardır.

Dini meseleleri açıklarken sade bir anlatım tarzı benimsemişler; teolojik ve felsefi tartışmalara çok fazla girmemişlerdir.

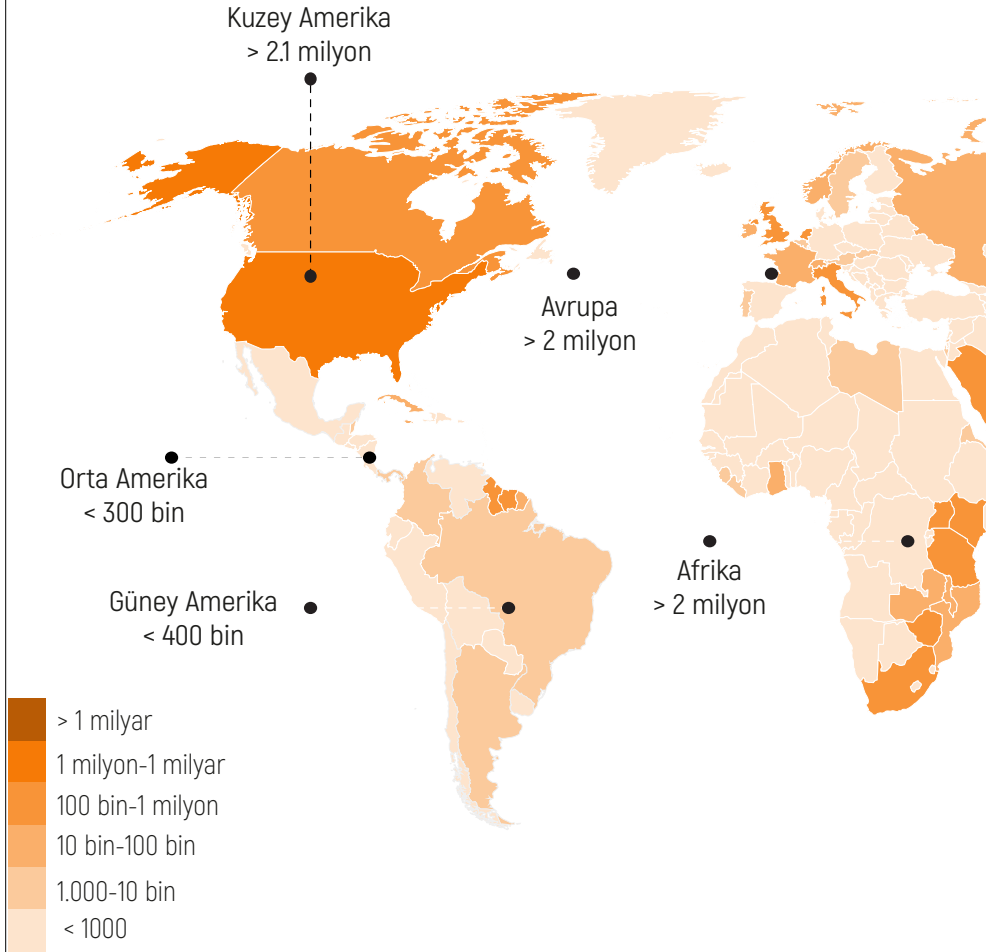
Halk arasına karışarak onlarla yakın temas kurmuşlar ve böylece onların güvenini kazanmışlardır.

Düşüncelerini aktarırken erişilmesi zor olan Sanskritçe yerine halkın aşına olduğu bölgesel dilleri kullanmışlardır.

Kurtuluşun sadece üst tabakaya özgü bir durum olmadığını; kadın veya erkek herkesin Tanrı'nın yüce adını gönülden anmakla ebedî saadete kavuşabileceğini savunmuşlardır.

Resim:
Vişnu mezhebine bağlı bir Hindu.

HİNDU NÜFUSUN DÜNYA ÜZERİNDEKİ DAĞILIMI

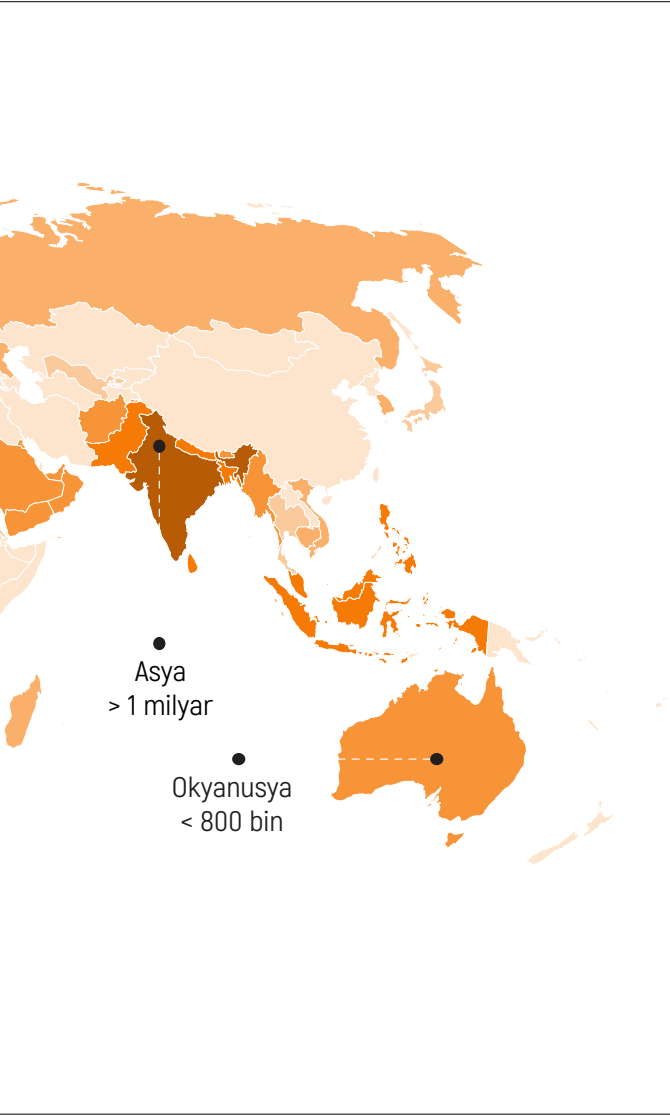
Hinduizm'e [Sanatana Dharma] inananların sayısı yaklaşık 1.1 milyar olarak tahmin edilmektedir.

H. HİNDUIZM'İN DİĞER DİNLERE BAKIŞI

Hinduizm'in kutsal metinlerinde "mantığını devreye sokarak Vedalar'daki hakikatleri küçümseyen ve dikkate almayanlar, Vedalar'a zarar veren imansız kişilerdir. İşin ehli Brahminler tarafından böyle kimseler toplumdan tecrit edilmelidir." (Manusmriti, 2.11) şeklinde ifadeler yer alır. Bu ve benzeri düşüncelerden beslenen Hindular, kökleri Veda metinlerine dayanmayan dinî ve felsefi sitemleri geçersiz görmüşlerdir. Nitekim Vedalardaki ritüellerin ve öğretilerin faydasız olduğunu

ileri süren Caynizm ve Budizm gibi dinî gelenekler "sapkın görüşler/ekoller" manasında nastika olarak nitelendirilmiştir. Bu bakış açısı diğer dinî sistemlerin, ancak Vedalar'a uyduğu ölçüde geçerli olabileceği şeklinde bir algıyı da beraberinde getirmiştir

Budizm'in miladi yılların hemen öncesinde belli bir güce ulaşması, Hindu din adamlarını tedirgin etmiştir. Budistler, Hindu önderler tarafından toplum düzeninin bozulmasının ve Vedalar'ın ihmal edilmesinin müsebbibi olarak görülmüş-

lerdir. Müslümanlar için de benzer söylemler dile getirilmiştir. Bu algı, Orta Çağ döneminde Budistlere yönelik bir baskının oluşmasını beraberinde getirmiştir. Süreç içerisinde yaşanan gelişmelere bağlı olarak Budizm, doğduğu toprakları terk etmek durumunda kalmıştır. Modern döneme gelindiğinde ise diğer dinî geleneklerin eksiklikleri olmakla birlikte hakikat payına sahip olabileceğini savunan düşünürler ortaya çıkmıştır. Gerek Batı kültürü etkisi gerekse Hinduizm'i daha geniş kesimlere duyurma ihtiyacı böyle

bir bakış açısının gelişiminde etkili olmuştur. Durum böyle olsa da Hinduların geneline göre dinin en gelişmiş biçimi ve bireyi, Tanrı'ya yaklaştıran yolların en faziletlisi, kendi dinî gelenekleridir.

I. Hinduizm'in İslâm'a Bakışı

Hinduizm'in kutsal metinleri, İslâm dininin bölgeye girişinden evvel büyük ölçüde tamamlanmıştır. Bu yüzden söz konusu metinlerde İslâm'a ve Müslümanlara yönelik doğrudan ifadeler bulmak güçtür. Hindularla Müslümanlar arasında karşılıklı temasın yaşandığı ilk dönemlerde de Hinduların, İslâm dini ve müntesipleriyle ilgili çok fazla değerlendirmelerde bulunmadıkları görülür. El-Birûnî'nin de işaret ettiği gibi Brahminlerin, kendi din ve kültürlerini üstün görüp diğerlerini önemsememeleri [el-Birûnî, Tahkîku mâ lil-Hind, 4] böyle bir tablonun ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Ancak Hint topraklarında Müslüman Türklerin ve onların eliyle İslâm kültürünün gittikçe güçlenmesi, Hindu toplumuna yön veren kesimi rahatsız etmiştir. Bu yüzden

onlar gerek söylemlerinde gerekse kaleme aldıkları eserlerde Müslümanlara karşı dışlayıcı bir tutum takınmışlardır. Müslümanlardan bahsederken, "öteki, cahil, şeriat dışında kalan" anlamlarına gelen yavana, mleççha ve aviddhan gibi isimlendirmeler kullanmışlardır. İslâm'dan bahsederken de "yabancıların dinî sistemi" anlamına gelen yavana dharma gibi terkiplere yer vermişlerdir. Bu şekilde Müslümanların, Hint dinî değerlerine ve özellikle de kast sistemine riayet etme-

diklerini vurgulamak istemişlerdir. Fakat Müslümanlara yönelik ötekileştirici tavrın, dinî ve siyasi gücü elinde tutan kesim tarafından oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili kaynaklar bütüncül bir gözle okunduğunda İslâm ve müntesipleriyle ilgili bu tür olumsuz bakış açısının genel geçer olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Zira pek çok Hindu düşünür özellikle de Müslümanlarla yakın temas kurma imkânı bulanlar, Müslümanların adil, barışsever, hoşgörülü, temiz ve bilge kimseler olduklarını belirtmişlerdir. Onların ifadesine göre Müslüman Türkler iktidardayken büyük ölçüde hoşgörü ve liyakat esasına dayalı bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Bireyler, dinî tercihlerinden dolayı ötekileştirilmemiş ve haksızlığa uğratılmamıştır. Din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın ehil kimselerin tecrübesinden yeri geldiğinde yararlanılmıştır

Hint kaynaklarında Müslümanlar için kullanılan bir diğer önemli nitelendirme Türk tabiridir. Bu, belli bir etnik kesimi belirtmekten ziyade İslâm dinini ve müntesiplerini ifade etmek amacıyla şemsiye bir kavram olarak kullanılmıştır. Nitekim Müslümanlar söz konusu olduğunda "Türk" tabirinin yerel dildeki karşılığı olan Turuka ifadesine, İslâm'dan bahsedilirken de "Türklerin dini" manasında Turuka dharma terkiğine sık sık yer verilmiştir. Bu durum Türklerin, Hindular nazarında bıraktığı tesiri ve Hint kıtasında İslâm'ın yayılma sürecinde Müslüman Türklerin etkin bir rol oynadığını göstermektedir.

BUDDA DHARMA/BUDİZM

Resim:
Bilinen en erken Buda
heykellerinden biri,
Gandhara, MS I-II.
yüzyıl, Tokyo National
Museum, Japonya

A. İSİMLENDİRME

Budizm, MÖ VI. yüzyılda Hindistan'ın kuzeydoğu bölgesinde yaşamış olan Siddharta Gautama'nın düşünceleri çerçevesinde gelişmiş bir dinî sistemdir. İnanca göre Gautama otuz yaşlarına geldiğinde saray hayatını terk etmiş ve aşırı dünyevileşme ve katı riyazetten uzak durarak orta bir yol takip etmiştir. Böylece doğum-ölüm döngüsünden nasıl kurtulacağını keşfedip mutlak bilgiye ulaşmıştır. Bu yüzden kendisine "ermiş/aydınlanmış" manasında Buda unvanı verilmiştir. Buradan hareketle Gautama'nın öğretisine "Budizm", bu öğretiyi benimseyenlerde de "Budist" denilmiştir. Budistler ise kendi dinî geleneklerini daha çok "Buda'nın buyruğu/öğretisi" anlamında Buda şaşana/dharma olarak adlandırmışlardır.

B. TARİHSEL GELİŞİM

I. Buda ve Dönemi

Buda, Nepal yakınlarında hüküm sürmüş olan Sakya Krallığı'nda bir prens olarak dünyaya gelmiştir. Bu yüzden kendisi, "Sakya kabilesinin bilge kişisi" manasında Sakyamuni olarak da anılmıştır. Buda, yaptığı bir yolculuk esnasında yaşlılık, hastalık ve ölüm gibi kaçınılmaz gerçeklerle karşılaşmıştır. Bunların üstesinden gelmek amacıyla bir arayış içine giren Buda, önce katı bir riyazet hayatı benimsemiştir. Fakat bu yöntemin dünyadaki acı ve sıkıntıları gidermediğini fark etmiştir. Daha sonra o, ifrat ve tefritten kaçınarak orta bir yol benimsemiştir. Uzun bir çabanın ardından acı ve ıstırapın kaynağını keşfedip bunlara yönelik çözüm önerileri getirmiştir. Buda ulaştığı hakikatleri ve edindiği tecrübeleri ömrünün sonuna kadar karşılaştığı herkese aktarmaya gayret göstermiştir. Yetiştirdiği öğrenciler ve kurduğu dinî teşkilat vasıtasıyla dinî düşüncelerini uzak kesimlere kadar duyurma fırsatı bulmuştur.

Resim:
Budizm'in yayılması.

Bu bağlamda o, gerek kendisi gerekse öğrencileri için bir takım prensipler belirlemiştir. Budist düşüncenin yayılmasında önemli rol oynayan bu ilkelerden öne çıkanları şunlardır:

- Halk arasında yaygın olarak kullanılan dillerin tercih edilmesi
- Bir aracıya gerek duyulmaksızın aydınlanmaya kavuşulabileceğinin vurgulanması
- Kastı veya cinsiyeti ne olursa olsun herkese kucak açılması
- Herkese açık bir kurutuluş öğretisi benimsenmesi

II. Temel Konsiller

Buda'nın ölümünden sonra öğrencileri arasında bir takım sorunlar yaşanmıştır. Gerek bunların çözüme kavuşturulması gerekse Buda'nın sözlerinin kayıt altına alınması amacıyla çeşitli konsiller düzenlenmiştir. Budizm'in hem temel inanç esaslarının şekillenmesinde hem de belli başlı fırkaların oluşumunda önemli bir aşama olan bu konsillerden öne çıkanları şunlardır:

a. Racagrha Konsili

- Birinci Budist konsili Buda'nın ölümünden hemen sonra MÖ V. yüzyılda gerçekleşmiştir.
- Budist kutsal metinlerinden Vinaya ve Sutta Pitaka burada kayıt altına alınıp onaylanmıştır.
- Bihar eyaleti sınırları içerisinde kalan Racagrha (günümüzdeki adıyla Raggir) denilen yerde düzenlendiği için bu adla anılmıştır.

b. Vaisali Konsili

- İkinci Budist konsili olup ilkinden yaklaşık bir yüzyıl sonra toplanmıştır.
- Keşişlerin yanlarında değerli eşya taşıyıp taşıyamayacakları ve manastır kurallarının nelerden müteşekkil olduğu tartışılmıştır.
- Budist tarihinde ilk bölünme yaşanmış ve din adamları Muhafazakârlar

Tibet Budizmi

Tibet Budizmi, gerek Tibet'e özgü yerel inanç ve geleneklerin gerekse Mahayana ekolü içinde gelişmiş olan Vacrayana/Mantrayana ekolüne ait bazı öğretisi ve uygulamaların karşımı sonucu şekillenmiş bir dini akımdır. Tibet Budizmi'nin dikkat çeken yönlerinden biri mistik tecrübeyi, kurtuluş için en hızlı ve etkili yol olarak kabul etmesidir. Bu açıdan aydınlanma yolunda batını bilgi, meditasyon, mantra ve yoga gibi araçlara oldukça fazla önem atfeder. Tibetli Budistler ayrıca lama (üstat, rehber) olarak adlandırdıkları dini/siyasi liderlerini bodhisatvaların yeniden zuhuru olarak telakki etmişlerdir. Ruhlarının bir bedenden diğerine geçtiğine inanmışlardır. Tibet Budizmi'nin bazı kaynaklarda Lamaizm olarak adlandırılması bununla ilgilidir.

ve Ana Cemaat olmak üzere iki gruba ayrılmıştır.

c. Pataliputra Konsili

- Kral Aşoka tarafından organize edilen bu toplantı milatta önce üçüncü asrın ortalarında gerçekleştirilmiştir.

- Manastır yaşamıyla ilgili yeni kuralların belirlenip belirlenemeyeceği ve Buda'nın tabiatı ile ilgili tartışmalar yaşanmıştır.
- Budist öğretileri takip eden bir ermişin Buda ile eşdeğer kabul edilip edilemeyeceği meselesi, mezhepler

arasındaki görüş ayrılıklarını derinleştirmiştir.

- Abhidamma Pitaka tespit edilerek Budist kutsal metinleri arasına eklenmiştir.

III. Aşoka Dönemi

Kuzey Hindistan'da hüküm sürmüş olan Maurya İmparatorluğu'nun önemli hükümdarlarından Kral Aşoka'nın MÖ III. yüzyılda Budizm'i kabul etmesi ve İmparatorluğun resmi dini olarak ilan etmesi, Budizm'in Hint kıtasında hızlı bir biçimde yayılmasını sağlamıştır. Hâkimiyeti altındaki bölgelere çok sayıda Budist tapınaklar inşa ettirmiş olan Aşoka, mevcut dinî tartışmaları çözüme kavuşturmak amacıyla bir de konsil düzenlemiştir. Buda'nın vaaz ettiği ahlaki ilkeleri kaya kitabelerine kazıtarak bu mesajları geniş kitlelere duyurmaya çalışmıştır. Günümüze kadar ulaşan bu kitabelerden bazıları Dinler Tarihi sahası için önemli bir kaynak oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Orta Asya, Sri Lanka ve Burma gibi bölgelere çeşitli Budist önderler göndermiştir. Onun bu tür icraatları, Budizm'in evrensel bir netlik kazanmasında önemli rol oynamıştır.

IV. Budizm'in Doğduğu Toprakları Terk Etmesi

Aşoka'nın ölümünden kısa süre sonra Maurya İmparatorluğu dağılmış ve yerine kurulan yeni yönetimler Hindu şeriatını bağlı kalmışlardır. Onların Budist geleceğe karşı yürüttükleri olumsuz politikalar Budistlerin Hindistan'daki gücünü azaltmıştır. Budistler, toplum düzeninin bozulmasının ve Hindu adetlerinin zayıflamasının müsebbibi olarak görülmüşlerdir. Budistlerle temas kurulması veya tapınaklarına girilmesi hoş karşılanmamıştır. Bu dışlayıcı tutum, Budistler için

diaspora dönemini beraberinde getirmiştir. Miladi ilk yıllardan Orta Çağ'ın sonuna kadar geçen sürede Budistlerden önemli bir kesim Keşmir, Afganistan, Orta Asya, Nepal, Tibet, Çin, Burma ve Japonya gibi bölgelere geçiş yapmıştır. Bir kısmı ise Hindistan'ın belli bölgelerine sıkışmıştır. Kuzeydeki Budistler IX. yüzyılda hüküm sürmüş olan Pala Devleti döneminde biraz güçlenme imkânı bulmuşlarsa da onların iktidardan düşmesiyle iyice zayıflamışlardır. Güney Hindistan'da dağınık halde kalan az sayıdaki Budistler ise XII. yüzyılda Çavlukya Devleti döneminde yürütülen politikaların bir sonucu olarak etkilerini tamamen kaybetmişlerdir. Neticede Budizm, doğduğu topraklardan çıkmak durumunda kalmıştır.

C. DİNİ METİNLER

I. Tripitaka: Üç Ana Metin

Budist kutsal metinleri uzun süre sözlü olarak aktarılmış, daha sonraki süreçte yazıya geçirilmiştir. İlk yazılı metinlere MÖ II. yüzyılda rastlanmakla birlikte bunların toplu halde derlenmesi miladi ikinci yüzyıl ve sonrasında gerçekleşmiştir. Farklı dillerde derlenmiş Budist metinleri olmakla birlikte Pali dilindekiler en sahil metinler kabul edilir ve bu yüzden Budist kutsal metinleri "Pali Kanon" adıyla bilinir. Pali Kanon için "üç sepet" anlamına gelen Tripitaka ismi de kullanılır. Budist metinlerin sepet şeklinde nitelendirilmesi, metinlerdeki öğretilerin nesilden sesile nakledildiğini vurgulamak içindir.

Tripitaka/Pali Kanon		
Vinaya Pitaka	Sutta Pitaka	Abhidamma Pitaka
<ul style="list-style-type: none"> Keşiş ve keşişelerin uyması gereken kurallar Manastır yaşamına dair ilkeler Sangha teşkilatının yapısı ve buna giriş usulleri İlk iki konsildeki temel tartışma konuları 	<ul style="list-style-type: none"> Buda'nın "Hikmet Yolu" olarak bilinen ilk vaazı Dört temel hakikat ve sekiz dilimli yol gibi temel öğretiler Buda'nın doğumu ve hayat hikâyesi 	<ul style="list-style-type: none"> Temel öğretilere ilişkin felsefi yorum ve izahlar Öğretilerin analitik ve sistematik açıdan tahlilleri Ahlaki kuralların psikolojik açıdan analizleri

II. Mahayana Ekolüne Ait Sutralar

Mahayana ekolünde Pali Kanon dışında kutsal kabul edilen başka metinler de bulunmaktadır. Kendi içinde çeşitli alt kollara ayrılmış olan Mahayana ekolünde herkesçe kabul edilen genel geçer bir listeden söz etmek mümkün değildir. Buna rağmen öne çıkan metinlerden birkaçı şunlardır:

Pracnaparamita: "Bilgeliğin mükemmelleştirilmesi" manasına gelen bu metinde genelde Bodhisattva kavramı üzerinde durulur ve bir Bodhisattvanın taşıması gereken temel özellikler işlenir.

Saddharma Pundarika: Mahayana ekolünün en eski metinlerinden kabul edilen bu eser, miladi birinci asra ait olup Lotus Sutra adıyla meşhur olmuştur. Metinde her bireyin bir takım kaideleri takip etmek suretiyle Budalık mertebesine yükselebileceği üzerinde durulur ve bütün Budistlerin öncelikli hedefinin bu olması gerektiği vurgulanır.

D. TEMEL İNANÇ ESASLARI

I. Üç İman Esası

Bir kimsenin Budizm'e girebilmesi için triratna (üç mücevher) olarak adlandırılan şu üç iman esasını kabul edip ikrar etmesi gerekir:

- Buda'ya inanırım ve sığınırım
- Dharma'ya inanırım ve sığınırım.
- Sangha'ya inanırım ve sığınırım.

Birinci iman esası ile kastedilen mutlak aydınlanmaya kavuşmuş kişilere inanma ve onların öğretilerine bağlı kalmadır. Dharma ile bir taraftan Budist öğretilerin bütünü diğer taraftan kâinatdaki ve bireyler arasındaki uyumu sağlayan evrensel yasa kastedilir. Sangha ise özelde Budist öğretilerin duyurulması için çaba sarf eden keşiş ve keşişleri genelde ise bütün Budist cemaati ifade eder.

II. Yüce Varlık-Âlem Tasavvuru

Budizm'e göre âlem birbirini takip eden çeşitli dönemlerden oluşmakta ve bu

süreç sonsuza dek tekrarlanmaktadır. Evren, üstün bir varlık tarafından yaratılmadığı gibi kendiliğinden veya tesadüfi olarak varlık bulmuş da değildir. Âlem ve içindeki fenomenler, bağımlı varoluş yasasına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla erken dönem Budist anlayışta yaratıcı tanrı fikri açıkça yer almamaktadır. Nitekim Buda'nın söylemlerine bakıldığında kendisinin tanrı hususunda ilgisiz kaldığı görülür. O, vaazlarında tanrının var olup olmamasından ziyade acı ve ıstıraptan kurtulma yolları üzerinde durmuştur. Zaman içerisinde Budizm'de tanrı düşüncesi hususunda farklı inançlar ortaya çıkmıştır. Hinduizm'de ve Caynizm'de olduğu gibi toplum nezdinde öne çıkan kimi şahsiyetler veya din kurucuları zamanla kutsanıp tanrı konumuna çıkarılmıştır. Buda da özellikle Mahayana ekolüne mensup kimselerce tanrısal bir varlık olarak görülmüş ve ona tapınma biçimleri ortaya çıkmıştır. Böyle bir algının oluşumunda Mahayana ekolünün ulaştığı bölgelerdeki yerel inançlardan beslenmiş olmasının etkisi olmuştur.

III. Bağımlı Varoluş Yasası

Budist öğretiye göre varlıkların oluşum sürecinde tanrısal bir kudretin müdahalesi söz konusu değildir. Bir şeyin var oluşu, bir takım ön şartlara ve etmenlere bağlıdır. Buna bağımlı var oluş yasası denir. Bu on iki basamaktan oluşur. İleri eşyanın hakikatine dair yanılıgı veya bilgisizliktir. Sonucusu ise yok oluştur. Dolayısıyla her yeni durum veya var oluş kendisinden öncekinin bir sonucu ve daha sonradan ortaya çıkacak durumun da sebebi olmaktadır.

IV. Karma ve Samsara Öğretisi

Budizm'de insanın mevcut yaşamının geçmişte işlemiş olduğu eylemlerin bir sonucu olduğuna ve gelecekteki yaşamının da şu andaki eylemlerine göre belirlendiğine inanılır. Bu yasaya karma öğretisi adı verilir. Samsara ise aydınlanmaya kavuşana kadar bu dünyada farklı varlık

Paramita

Mükemmelliğe ulaştırıldığına inanılan ve cömert olma, sabırlı olma, uygun davranış gösterme, gayretli olma, derin düşünceye dalma, bilgili olma, kararlı olma, dürüst olma, ağırbaşlı olma, şefkatli olma şeklinde sıralanan ahlaki erdemlerin bütününe verilen isimdir.

formlarında yeniden bedenlenmeye denir. Bu noktada Budizm'i, Hinduizm'den ayıran başlıca husus ruh anlayışıdır. Zira Hindu inancında bedenden bedene dolaşan ruh, aynı ruhtur ve sabittir. Budizm'de ise varlıkların özünü oluşturan sabit bir cevher veya sürekli aynı kalan bir ruh anlayışı bulunmamaktadır. Buna anatman öğretisi adı verilir. Budist düşüncede ölümden sonra başka bir bedene geçen ruh, aynı ruh olmadığına göre bu durumda tenasüh öğretisinin ahlakiliği tartışılır hale gelmektedir. Zira böyle bir durumda "kişi ne ekerse bir sonraki yaşamında onu biçer" yasası tam olarak işlememektedir. Budizm, bu sorunu bağımlı varoluş yasası çerçevesinde izah etmeye çalışsa da bu konudaki tartışmaların devam ettiği vakiadır.

V. Kurtuluş İnanç: Nirvana

Budizm'e göre herkese açık olan kurtuluş kapısı, tanrısal bir inayetten öte bireysel bir çabayla aralanabilir. Bunun için öncelikle Buda'nın keşfettiği dört temel hakikati idrak etmek ve sekiz dilimli yolu takip etmek gerekir.

a. Dört Temel Hakikat

- Acı ve ıstırap dünyevi varoluşun temel özelliği olduğundan hayat acı ve ıstırapla doludur.
- Dünyevi acıların ve sıkıntıların temel sebebi hırs ve arzulardır.
- Dünyevi sıkıntıları sona erdirmek için hırs ve istek duygusunu yenmek gerekir.
- Hırs ve arzuların üstesinden gelebilmek, sekiz dilimli yolu takip etmekle mümkündür.

b. Sekiz Dilimli Yol

- Doğru Bilgi: Dört temel hakikati gerçek manada idrak etmektir.
- Doğru Düşünce: Zihni kötü duygu ve düşüncelerden arındırıp iyi ve güzel işlere yönlendirmektir.
- Doğru Konuşma: Yalan, dedikodu,

giybet gibi kötü hasletlerden uzak durarak insanların faydasına dokunacak faydalı sözler sarf etmektir.

- Doğru Davranış: Hırsızlık, yalan, öldürme, zina ve içki gibi kötü davranışlardan uzak durmaktır.
- Doğru Meslek: Doğru davranış ilkelerine uygun düşen mesleklerde çalışmaktır.
- Doğru Çaba: Güzel alışkanlıkların edinilmesi; çirkin ve kötü olanların terkedilmesi hususunda azim göstermektir.
- Doğru Muhakeme: Yapılan her eylemin farkında olmak ve sürekli iç muhasebe yapmaktır.
- Doğru Murakabe: Derin tefekkür gibi bir takım tekniklerle zihni kontrol altına almak ve tüm dikkati belli bir amaca yöneltmektir.

Budizm'de "orta yol" olarak tarif edilen bu sekiz dilimli yol, birbirinden bağımsız değildir. Kişinin mutlak huzura kavuşması için bu ilkeleri bir bütün olarak düşünmesi ve gündelik yaşamını buna göre tanzim etmesi gerekir.

c. Nirvana

Nirvana, cehaleti ortadan kaldırılıp eşyanın gerçek mahiyetini idrak etme; acı ve ıstırapa neden olan doğum-ölüm döngüsünden kurtulup mutlak huzura kavuşma halini ifade eder. Gelip geçici olmayan bu hal, aşkın bir gerçeklik olup ancak aydınlanmaya kavuşanlar tarafından tecrübe edilebilir. Böylece mahiyeti hakkında bilgi sahibi olunabilir. Nirvana ile kastedilen varlık anlamında bir yok olma değil; arzu, hırs, nefret ve şehvet gibi duyguların yok edilmesidir.

VI. Ölüm Ötesi Hayat

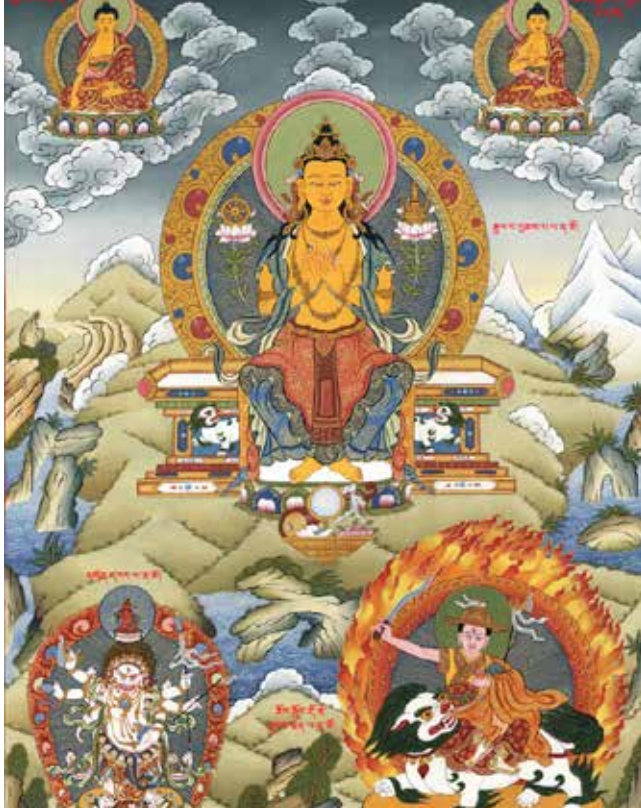
Budist kozmolojisinde evren aşağıdan yukarıya doğru duyular âlemi, şeffaf varlıklar âlemi ve mutlak şekilsizlik âlemi şeklinde üç temel varlık âleminden oluşmaktadır. Bunların her birinin kendi içinde çeşitli alt katmanları da bulunmak-

tadır. Budist eskatolojisine göre hayat serüveni sona eren birey, dünyadaki eylemlerinin neticesine göre bu varlık kategorilerinden birinde yeniden beden alır. Fakat orada kalış süresi ebedi değildir. Önceki yaşamlarında yapmış olduğu iyi veya kötü amellerinin karşılığını mutluluk/cennet ve ıstırap/cehennem şeklinde tasvir edilen varlık kategorilerinde gördükten sonra yeniden yeryüzüne döner. Bu döngü nirvanaya ulaşmaya kadar

devam eder. Bireyin varlık âleminin en alt basamağında doğmasına neden olan başlıca kötü fiiller; din adamı öldürmek, anne babaya isyan etmek ve cemaat arasında tefrikaya sebep olacak işlerde bulunmaktır.

VII. Kurtarıcı Beklentisi: Maitreya

Hint dinlerinin hemen hepsinde olduğu gibi Budizm'de de âlemin her geçen gün kötüye gittiği ve ahir zamanda ayakların baş, başların ayak olacağı şeklinde bir inanış bulunmaktadır. Budist inanca göre böyle bir ortamda Maitreya adında bir kurtarıcı ortaya çıkacaktır. Hali hazırda Tusita isimli kendine ait göksel bir âlemde yaşamakta olan Maitreya, zamanı geldiğinde yeryüzüne inecektir. "Merhamet, sevgi" gibi manalara gelen Maitreya, adından da anlaşılacağı üzere evrensel bir barış ve huzur ortamı tesis edecektir. Onun temel işlevi, bozulan dharmayı

Resim:
Maitreya

yeniden tesis etmek olacaktır. Yani kötülükleri yok edecek ve unutulmakta olan Budist öğretiyi yeniden canlandıracaktır.

Kurtarıcı Maitreya inancının Budizm'de özellikle Mahayana ekolü içerisinde yaygınlık kazandığı görülmektedir. Budizm'in ilk dönemlerde açıkça yer almayan kurtarıcı fikrinin zamanla önemli bir doktrin haline gelmiş olmasının altında yatan bazı sebepler vardır. Bunlardan öne çıkanları şunlardır:

- Budizm'in ulaştığı bölgelerdeki yerel inanç ve kültürlerden etkilenmesi
- Budistlerin, Buda ve Kral Aşoka zamanındaki eski güçlerine özlem duymaları
- Diaspora döneminde çeşitli sınıtlarla karşılaşan Budistlerin içinde buldukları zorluklardan kendilerini kurtaracak bir çıkış kapısı aramaları

E. TEMEL İBADETLER

I. Hac, Oruç ve Kurban

Budizm'de İslâm dininde olduğu gibi zorunlu bir hac ibadeti yoktur. Fakat kutsal kabul edilen yerleri ziyaret etmek önemli bir uygulama olarak kabul görmüştür. O yüzden dünyanın farklı yerlerinden gelen Budistler Hindistan'da bulunan hac merkezlerini ibadet amacıyla ziyaret etmektedirler. Oruç ibadetine gelince bu daha çok manastırda yaşayan kimseler için geçerlidir. Önemli günlerde ve dinî bayramlarda tutulan oruç, genelde perhiz şeklindedir. Budizm'de kanlı kurban ibadeti yoktur. Zira ahimsa prensibi gereği kan akıtmak çirkin bir davranış olarak kabul edilir. Buda heykelleri önünde sunulan piring, süt, çiçek gibi takdimeler birer kurban olarak telakki edilmiş ve özellikle Mahayana ekolünde bu tür adaklara önem verilmiştir.

II. Yoga ve Meditasyon

Budizm'de en dikkat çeken ibadetlerin başında yoga ve meditasyon gelir. Zira Buda, nihai hakikate bu yolla ermiştir. Diğer Hint dinlerinde olduğu gibi meditasyon, zihni meşgul eden şeylerden kurtularak sükûnete ermektir. Bunun için takip edilmesi gereken bir takım kaideler var-

dır. Budizm'de meditasyonun amacı kişiyi nirvanaya yaklaştırmasıdır. Bu bağlamda meditasyon, derin bir konsantrasyon sağlanarak özne-nesne ayrımının ortadan kalktığı zihinsel bir farkındalık elde etmektir. Böylece her şeyin iç yüzünü fark ederek eşyanın gerçek mahiyetini kavrama yetisi kazanmaktır.

III. Kutsal Mekânları ve Dinî Bayramları

Budizm'de gerek dinî bayramlar gerekse kutsal mekânlar Buda merkezli gelişmiştir. Buda'nın doğumu ve aydınlanması gibi önemli zaman dilimleri bayram olarak kutlanmaktadır. Bunların vakti, Budizm'in yayıldığı bölgelere göre farklılıklar arz etmektedir. Buda'nın yaşam öyküsü esas alınarak dört kutsal mekân ön plana çıkmış ve buraları ziyaret etmek önemli bir uygulama olarak kabul görmüştür. Bunlar;

Buda'nın doğdu yer: Lumbini olarak bilinir ve günümüzde Nepal sınırları içinde yer alır.

Buda'nın aydınlandığı yer: Bodh Gaya olarak bilinir ve günümüzde Hindistan'ın Bihar eyaleti sınırları içinde yer alır.

Buda'nın ilk vaazını verdiği yer: Sarnath olarak bilinir ve günümüzde Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaleti sınırları içinde Va-

ranası şehrine oldukça yakın bir bölgede yer alır.

Buda'nın öldüğü yer: Kuşinagar olarak bilinir ve Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaleti sınırları içinde yer alır.

IV. İbadet-Mabed İlişkisi

Tarihsel süreçte Buda'ya atfedilen önem, Budistler arasında Buda merkezli bir ibadet anlayışının gelişmesini beraberinde getirmiştir. Budizm'de ibadet genelde bireysel olup ibadet için tayin edilmiş özel bir vakit veya mekân yoktur. Keşifler ibadetlerini genelde manastırda icra ederken sıradan Budistler evlerinde veya iş yerlerinde uygun bir ortam oluşturarak ibadetlerini gerçekleştirmekte; zaman zaman da mabedlere gitmektedirler.

Budist mabedleri için kullanılan yaygın isim viharadır. Viharaya girmeden önce saygı amacıyla ayakkabılar çıkartılır. Sonrasında Buda heykelinin önüne kadar gidilerek selam verilir. Çiçek, tutsü, pirinç veya ışık gibi sunular takdim edilir. Bazı dualar okunarak ve üç iman esası tekrar edilerek Buda heykeli önünde yüzükoyun uzanılır. Belli bir süre bu vaziyette durduktan sonra ayağa kalkılır ve bu hareket birkaç defa tekrarlanır. Ardından mabedin bir kösesine çekilerek medi-

tasyon yapılır. Viharalar, ibadet amacının yanı sıra Budizm'e ait kutsal değerleri muhafaza etmek ve bir kimsenin günlük ihtiyaçlarını gidermek amacıyla planlanmış çok bölümlü dini yapılarıdır. Bu bağlamda bir viharada genelde şu bölümler dikkat çeker:

a. Buda heykelinin bulunduğu alan

Mabedin giriş kapsının tam karşısında Buda heykelinin yer aldığı özel bir platform bulunur. Bu alana sadece görevli kimselerin girmesine izin verilir. İbadet için gelenler bu platformun önünde tazimde ve takdimelerde bulunurlar.

b. Meditasyon için ayrılmış alan

Mabedlerde meditasyon için bazen ayrı bir oda bazen ise küçük bir köşe ayrılır. Buranın duvarlarında Buda'nın hayat hikâyesini temsil eden motifler yer alır ve bunlara bakılarak derin düşüncelere dalınır.

c. Keşifler için ayrılmış alan

Mabedlerde din adamlarının konaklaması, dinlenmesi veya günlük ihtiyaçlarını gidermesi için tahsis edilmiş sade yapıları bölümler bulunur.

d. Kutsal emanetlerin saklandığı alan

er mabedte olmasa da çoğu mabedin bir köşesinde Buda'ya ait kutsal bir ka-

Resim:
Borobudur tapınağı,
Yogyakarta, Endonezya

İntinin olduğuna inanılır. Kimi bölgelerde Buda'nın kalıntılarının saklandığı stupa veya pagoda denilen kubbe tarzında çok büyük mimari eserler inşa edilmiş ve bu yapılar kutsallık kazanmıştır.

e. Bodhi ağacının bulunduğu alan

Mabedlerin önlerinde geniş bir avlu ve avlunun içinde Bodhi ağacı bulunur. Bunların, Buda'nın altında aydınlandığına inanılan kutsal Bodhi ağacının tohumlarından yetiştirildiği kabul edilir.

V. Semboller

Dharmaçakra

Sekiz bölümden oluşan çarktır. Sekiz dilimli yolu temsil eder. Bunun döndürülmesi dahi ibadet olarak görülür.

Lotus çiçeği

Nilüfer ile Buda özdeşleştirilir. Onun, pisliğe saplanmış bir dünyaya tertemiz bir sayfa açtığı vurgulanır.

Mandala

İç içe geçmiş kare ve dairelerden oluşur. Evrenin başının ve sonunun olmadığını simgeler. Birtakım mistik anlamlar da yüklenir.

F. MEZHEPLER

Budizm'de Theravada ve Mahayana olmak üzere iki temel mezhep bulunmaktadır. Bunların miladi yılların başından beri var oldukları bilinmekte birlikte ilk ne zaman ortaya çıktıkları meselesi tartışmalıdır. Her ikisi de kendini erken dönemlere kadar götürse de yapısı itibarıyla Theravada'nın daha kadim olduğu söylenebilir.

I. Theravada

"Ataların yolu" anlamına gelen Theravada, yayıldığı bölgelere nispetle Güney Budizm'i olarak da bilinir. Nitekim bu mezhep daha çok Sri Lanka, Birmanya, Tayland ve Vietnam gibi Güneydoğu Asya ülkelerinde yayılma alanı bulmuştur. Bireysel kurtuluşa vurgu yaptıkları için rakiplerince kendilerine pejoratif bir çağrışımı olan "küçük araç" anlamında Hinayana adı ver-

rilmiştir. Fakat bilimsel çalışmalarda söz konusu mezhepten bahsederken kendi isimlendirmelerini tercih etmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

II. Mahayana

"Büyük araç" anlamına gelen Mahayana, yayıldığı bölgelere nispetle Kuzey Budizm'i olarak da bilinir. Nitekim bu mezhep daha çok Tibet, Kore, Çin ve Japonya gibi ülkelerde yayılma alanı bulmuştur. Theravada'nın aksine çok kültürlü bir yapısı bulunan Mahayana ekolü, kendi içinde çeşitli alt kollara ayrılmaktadır. Böyle bir tablonun ortaya çıkması, Mahayana'nın ulaştığı bölgelerin yerel inanç ve kültürlerine kolayca adapte olmasıyla ilgilidir. Bu özelliği sayesinde o, bir taraftan daha fazla alana yayılma imkânı bulmuşken diğer taraftan Theravada'dan farklı bir takım dini ve felsefi görüşler benimsemiştir.

III. Theravada ve Mahayana İnançlarının Karşılaştırılması

a. İdeal insan betimlemesi

Theravada ekolüne göre asıl hedef, her bireyin tek başına kurtuluşa erişmesidir. Nihai kurtuluşa ermiş böyle bir kimseye şehvet, hırs ve arzu gibi düşmanların üstesinden gelmiş değerli kimse manasında arhat adı verilir. Mahayana ekolünde ise önemli olan tüm insanlığın huzura ermesidir; evrensel kurtuluştur. Bu yüzden ideal insan, mutlak aydınlanmaya erişmesine ramak kala diğer insanlara bu yolda rehberlik etmek üzere kendi kurtuluşunu öteleyen kimsedir ki böylelerine boddhisattva adı verilir. Dolayısıyla boddhisattvaların merhamet ve hikmet olmak üzere iki temel vasfı ön plana çıkmaktadır. Yine bir kimsenin bu hale erebilmesi için 1- cömertlik, 2- ahlaki disiplin, 3- sabır, 4- sebat, 5- tefekkür ve 6- farkındalık şeklinde sıralanan altı mükemmel davranışı kendisinde barındırması gerekir.

Myanmar-Arakan

Budistler ile Müslümanların bir arada yaşadığı ülkelerden biri Myanmar'dır. Altmış milyonluk ülke nüfusunun yaklaşık %90'ını Budistler, %5'ini de Müslümanlar oluşturmaktadır. Arakan ise bu ülkenin batı yakasında yer alan bir eyalettir. Son yıllarda gündeme gelen Budist-Müslüman gerginliği bu bölgede cereyan etmektedir. Arakan'daki Müslüman nüfus, yaklaşık iki milyondur. Budistlerin Arakan'a ulaşmaları miladi ilk asırlara kadar uzanırken Müslümanların bölgeye gelmeleri ise İslâm'ın ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren Arap tüccarlar aracılığıyla gerçekleşmiştir.

b. Buda algısı

Tarihin belirli bir döneminde yaşamış Gautama Buda'nın kimliği ve ona yüklenen anlam mezhepler arasında farklılık gösterir. Mahayana mezhebi, çevresel faktörlerin de etkisiyle zaman içerisinde Hinduizm'deki avatara doktrinine benzer bir inanç geliştirmiştir. Bu bağlamda üç boyuttan oluşan Buda algısı benimsemiştir. En üst basamakta yer alan ilk form, Buda'nın nihai gerçekliğini ve mutlak hakikatini yansıtır. İkincisi, tabiatüstü âlemden ruhani bir biçimde görünebilme özelliğidir. Sonuncusu ise Gautama örneğinde olduğu gibi yeryüzündeki tezahürüdür. Dolayısıyla Mahayana, tarihsel Buda'ya daha fazla önem verir ve onu, insanlığın kurtarıcısı olarak kabul eder. Mahayana'da Buda figürlerine tapınma, sunuda bulunma ve ibadet esnasında çeşitli mantralar okuma oldukça önemli görülür.

c. Nirvana anlayışı

Theravada mezhebine göre nirvana sonradan elde edilen bir hal olup samsara hadisesinin karşıtı bir durumdur. Mahayana mezhebi içinde gelişmiş Madhyamika ekolüne göre ise nirvana, sonradan elde edilen bir hal olmayıp bilincin berraklaşması ve böylece bireyin mutlaklaşmasıdır. Ayrıca gerçeği idrak edenler için esasında samsara ile nirvana arasında bir fark da yoktur. Böyle bir bakış açısının ortaya çıkmış olmasında sunyata (boşluk) anlayışı etkili olmuştur. Bu anlayış, fenomenleri oluşturan veya onları ayırtıran sabit bir cevherin olmayışını ifade eder ve bu açıdan fenomenler arasında fark bulunmadığını

vurgular. Buna göre evrende çokluk değil, teklik söz konusudur.

G. AHLAK

I. Temel Ahlakî İlkeler

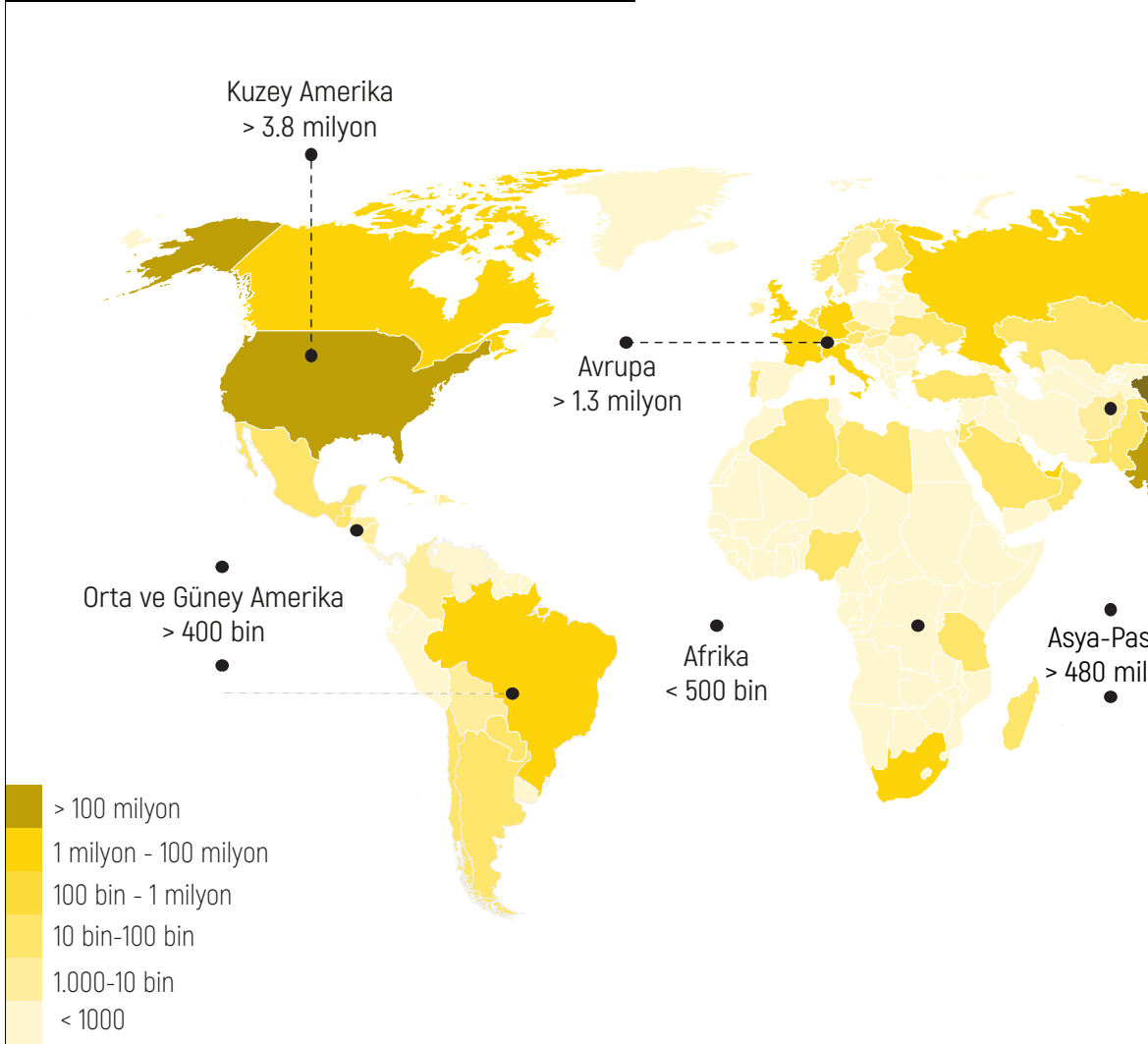
Budizm gerek bu dünyada gerekse ölümler ötesi hayatta huzura kavuşabilmesi için temel ahlakî ilkelere uygun bir yaşam benimsemesi gerektiğini telkin eder. Bunlara uyulmadığı takdirde maddi ve manevi bunalımlar yaşanacağını belirtir. Bu bu

Resim:
Budist keşişler,
Kopan manastırı,
Nepal.

Mantra

Belli kelimelerden oluşan ve derüni manalar içeren sırlı sözlere verilen isimdir. Veda metinlerinde şiir formunda kaleme alınmış dualardan oluşan söz dizisi veya tanrısal varlıklara övgüler içeren bölümlerdir.

BUDİST NÜFUSUN DÜNYA ÜZERİNDEKİ DAĞILIMI

Budizm'e inananların sayısı yaklaşık 490 milyon olarak tahmin edilmektedir.

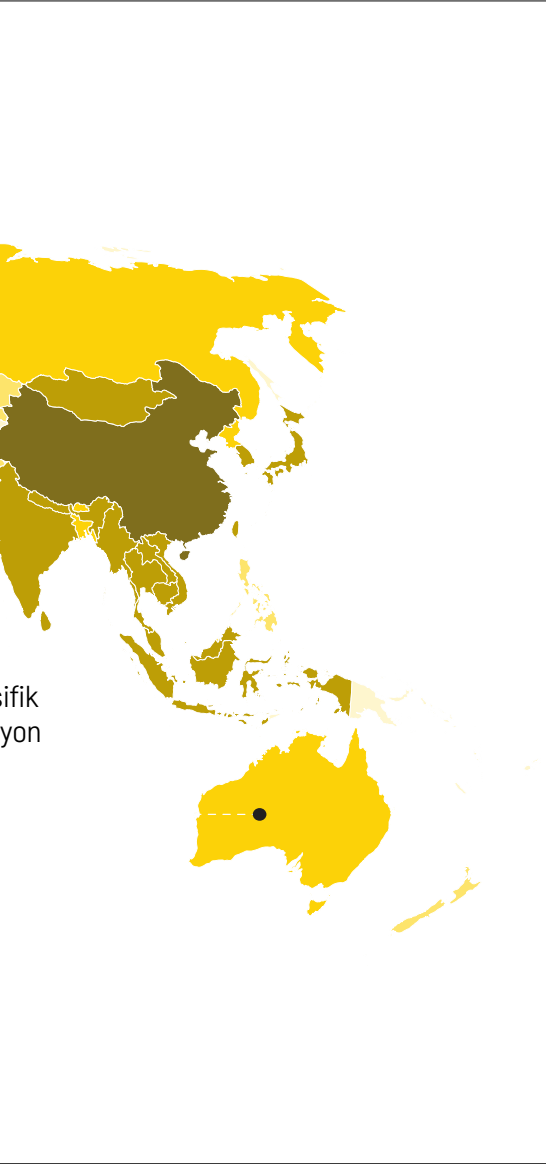
"Ben bir kimseyi doğduğu ailesinden ve bağlı bulunduğu kabilesinden dolayı değil; heva ve hevesine esir düşmediği, hırsızlık yapmadığı ve açgözlü davranmadığı için Brahmin olarak görürüm." [Sutta Pitaka, v.5.3.9.27-28]

ahlaki ilkeler, Budizm'in temel doktrinleri arasında yer alır. Nitekim ahlak kapsamında değerlendirilen doğru konuşma, doğru davranış ve doğru meslek esasında sekiz dilimli yolun üçünü oluşturur. Bu ana başlıklar altında Budizm'de uyulması gereken çok sayıda ahlaki ilkeler ile kaçınılması gereken gayri ahlaki tutum ve davranışlardan bahsedilir. Bu bağlamda özellikle ahimsa prensibi öne çıkar. Buna göre hiçbir canlıya ne fiziki ne ruhsal ne de psikolojik açıdan eziyet edilmemelidir.

Mahlûkata karşı sevgi ve şefkat beslenmelidir. Ancak bu ilkeleri takip eden bir kimse Buda'nın mesajlarını doğru anlamış olur.

H. BUDİZM'İN DİĞER DİNLERE BAKIŞI

Buda, belli bir döneme kadar Hindu şeriatının hakim olduğu çevrede büyümüştür. Fakat zamanla bu dinî yapıyı mutlak huzura kavuşturmada yetersiz görüp tenkit etmiş ve kendine özgü yeni bir dinî sistem tesis etmiştir. Buda'nın, Hinduizm'e

yöneltiği başlıca eleştiriler şu şekilde sıralanabilir:

- Çok tanrıcılık anlayışı ve bunu merkeze alan ibadet usulleri
- Toplumsal ayrımcılık ve kast sistemi
- Kanlı kurban törenleri
- Brahminlerin tekelciliği
- Kurtuluş için tanrısal varlıkların inayetine gerek duyulması
- Vedaların genel geçer otorite kabul edilmesi

Budist bakış açısına göre Budizm dışındaki dinî geleneklerden hiç biri mutlak hakikati bütün yönleriyle ortaya koyabilmiş değildir. Kutsal metinde geçen "sekiz dilimli yolu ihtiva eden din doğrudur ve değerlidir. Bu yolları içermeyenler ise değersiz ve geçersizdir..."[Sutta Pitaka, I. 2. 151] şeklindeki ifadeler böyle bir düşüncüyü yansıtır. Budizm'de; sadece bu dünyanın gerçekliğine vurgu yapan, ölümden sonra her varlığın son bulunduğunu savunan, ahlaki değerleri gereksiz gören dinî sistemler değersiz kabul edilir. Ahlaki ilkeleri önceleyen, öldükten sonra varlığın devam ettiğini kabul eden ve insanın iradi eylemleriyle hareket ettiğini savunan dinî sistemleri ise nihai kurtuluş için yeterli görülmeseler de bazı özellikleri itibariyle saygıdeğer bulunur.

I. Budizm'in İslâm'a Bakışı

Müslümanlar ile Budistlerin ilk ciddi teması miladi VIII. yüzyılda Müslümanların Sind bölgesine gelmesiyle başlamıştır. Müslümanların bu bölgede dinî, siyasi ve askerî açıdan güçlenmesi, Hindular da olduğu gibi Budistleri de tedirgin etmeye başlamıştır. Bu bağlamda Budist önderler, kaleme aldıkları kimi eserlerde Müslümanlara yönelik bazı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Onuncu asra ait olduğu düşünülen Mahayana ekolüne ait Kalaçakra adlı metin, bu açıdan önemlidir. Burada Müslümanların adil, cesur ve yetenekli oldukları; temizlik, hoşgörü ve eşitliğe önem verdikleri ifade edilirken diğer taraftan farklı akideler benimsedikleri için Budist öğretiyeye zarar verdikleri öne sürülür. İslâm ve Müslümanlar için mevcut olan bu algının, bazı yönlerden Hinduların bakış açısıyla örtüştüğü görülmektedir. Fakat bu tablonun belirli bir zümreye, bölgeye ve siyasi-tarihsel bağlama ait olduğu unutulmamalıdır.

Kalaçakra

"Döngüsel zaman" anlamına gelen Kalaçakra, Sanskritçe kaleme alınmış bir metin olup esas itibariyle kozmoloji, doğum-ölüm döngüsü ve ebedi kurtuluşa ulaşma gibi Budist doktrinleri hakkında bilgi verir. Miladi onuncu yüzyılın sonu ile on birinci yüzyılın başlarında Uddiyana'da (Pakistan'ın kuzeybatısı) yaşayan Budistler arasında ortaya çıktığı tahmin edilmektedir.

Mleçça dharma

"İstilaçıların takip ettiği dini sistem" şeklinde ifade edilebilecek olan bu terkip Hindu ve Budist metinlerde İslâm dini için kullanılan tanımlamalardan biridir.

CİNA DHARMA/CAYNİZM

A. İSİMLENDİRME

Caynizm, MÖ VI. yüzyılda Hindistan'ın kuzeydoğu bölgesinde yaşamış olan Vardhamana'nın düşünceleri çerçevesinde gelişmiş bir dini sistemdir. İnanca göre Vardhamana otuz yaşına geldiğinde evini ve ailesini terk ederek on yılı aşkın katı bir riyazet hayatı yaşamış ve sonunda doğum-ölüm döngüsünden nasıl kurtulacağını keşfedip mutlak bilgiye ulaşmıştır. Bu yüzden kendisine "büyük kahraman" manasında mahavira ve "muzaffer" anlamında cina unvanları verilmiştir. Buradan hareketle Vardhamana'nın öğretilerine "Caynizm", bu öğretiyi benimseyenlerde de "Caynist" denilmiştir. Caynistler ise kendi dinî geleneklerini "Cina'nın buyruğu/ öğretisi" anlamında Cina dharma olarak adlandırmışlardır.

B. TARİHSEL GELİŞİM

I. Mahavira ve Dönemi

Mahavira, yoğun bir kefaretiler uygulamasının ardından keşfettiği hakikatleri otuz yıl boyunca Hindistan'ın farklı bölgelerinde sınıf farkı gözetmeksizin herkese anlatmıştır. Bunun yanı sıra kendisinden önceki rehberlerin öğrettiklerini de zamanın şartlarına uygun olarak yeniden yorumlamıştır. Ömrünün sonuna kadar kendini bu işe vakfetmiştir. Mahavira'nın halk nezdinde itibar kazanmasında öğretilerini anlatırken kullandığı yöntem oldukça etkili olmuştur. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

- Vaazlarında Sanskritçe'nin yanı sıra bölgesel dilleri de tercih etmesi
- Hitap ettiği kesimin hem sosyo-kültürel özelliklerini hem de bilgi ve kavrayış düzeylerini göz önünde bulundurması
- Öğrencilerini sürekli motive edip onlara destek olması
- Bireyleri, şüpheye düştükleri konularda kendisine danışmaları hususunda teşvik etmesi

- Toplumun mevcut sorunlarına odaklanıp onlara dair yeni söylemler geliştirmesi

Mahavira, tıpkı Buda gibi, Brahminlerin otoritesine, çok tanrıcılığa, katı kast kurallarına ve özellikle kanlı kurban törenlerine itiraz etmiştir. Bu tür uygulamaların nihai kurtuluşa ulaştıramayacağını vaaz ederek bunun yerine katı zühd hayatını telkin etmiştir. O, doğru davranış ve ruhsal temizlik sayesinde bir kimsenin manen terakki edebileceğini bildirmiştir. Bireyin iradi eylemleri sonucunda sosyal statüsünü değiştirebileceğini vaaz etmiştir.

II. Mahavira Sonrası Dönem

Caynist öğreti, Mahavira'nın ölümünden sonra öğrencileri aracılığıyla Hindistan'ın farklı bölgelerine ulaştırılmıştır. MÖ IV/III. yüzyılda yaşamış olan Kral Chandragupta'nın, Caynizm'i Maurya Krallığı'nın resmi dini haline getirmesi, Caynizm'in hızlı bir biçimde yayılmasını sağlamıştır. Öğreti farklı kesimlere ulaştınca Caynist keşişler arasında elbise giyilip giyilmeyeceği ve kadınların manastır hayatına girip giremeyeceği gibi konularda bir takım fikir ayrılıkları yaşanmıştır. Bunun sonucunda Caynizm, Digambara (Çıplaklar) ve Svetambara (Beyaz Giyinenler) şeklinde iki kola ayrılmıştır. Gerek bu tür iç tartışma ve bölünmeler gerekse siyasi gücün kaybedilmesi Caynizm'i olumsuz yönde etkilemiştir. Miladi ilk yılların başında Hindu inancının baskın konuma gelmesi ve ardından XI. yüzyıldan itibaren Müslümanların kuzey Hindistan'da etkinliklerini artırması, Caynist öğretinin etki alanını oldukça azaltmıştır. Bütün bunlara rağmen Caynistler, hiçbir canlıya zarar vermemek için ağızlarını bir bezle örtmeleri ve geçtikleri yerleri süpürgeyle temizlemeleri gibi kendilerine özgü inanç ve uygulamalarıyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Günümüzde çoğunluğu Hindistan'da yaşayan yaklaşık beş milyon Caynist nüfus bulunmaktadır.

C. DİNİ METİNLER

Mahavira'nın öğretileri, uzun yıllar sözlü olarak aktarılmış ve daha sonraki süreçte yazıya geçirilmiştir. Bunların bir araya toplanıp yazılı hale getirilmesine yönelik ilk çalışmalar, MÖ III. yüzyılda gerçekleştirilen I. Pataliputra Konsili'ne dayanmaktadır. Yazılı hale getirilinceye kadar Mahavira'nın vaazlarından pek çoğu kaybolduğundan mezhepler arasında kutsal metinlerin neler olduğu hususunda görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır.

I. Purvalar

Her iki mezhebin de sahihliği konusunda ittifak ettiği tek metin budur. "Eski Bilgiler" anlamına gelen bu metinlerin Mahavira tarafından bizzat öğrencilerine yazdırıldığına; fakat sonradan kaybolduğuna inanılmaktadır.

II. Agamalar

Svetambara mezhebince sahih kabul edilen kutsal kitaplardır. Toplam 46 kitaptan oluşur. Anga türü eserler bu külliyyatın içindedir. Tamamlanması MS. V. yüzyılı bulmuştur. Ele alınan başlıca konular şunlardır:

- Caynizm'in temel doktrinleri
- Keşiş ve keşişelerin uyması gereken kurallar
- Bunların ihlali durumunda ortaya çıkacak yaptırımlar
- Ruhların özellikleri ve ahimsa ilkesi
- Kozmolojik hadiseler ve gezegenlerin hareketleri
- Eski dönemlerde kurulan hanedanlıklar
- Çileci yaşamı seçmiş kimselerin davranış biçimleri

III. Prakaranalar

Digambara mezhebince sahih kabul edilen kutsal kitaplardır. Bu ekole mensup üstatlar tarafından daha geç dönemlerde yazılmış sistematik metinlerdir.

Resim (solda):
Dört Cina heykeli
(Cinalar: Rişabhanatha,
Paŗşvanatha,
Neminatha ve
Mahavira),
VII. yüzyıl, Hindistan.

Kalpasutra

Caynizm'de Svetambara mezhebinin kabul ettiği kutsal metinlerden biri olup tirthankaraların yaşam öyküleri hakkında malumat verir. Ortaya çıkışı ilk dönemlere kadar götürülse de mevcut en eski yazma nüshaları on dördüncü asrın ötesine geçmemektedir. Önemli günlerde Caynist önderler tarafından herkese hitaben okunan bu metnin halk nezdinde ayrı bir kutsallığı bulunmaktadır.

Resim:
XV. yüzyıla ait bir
Kalpasutra sayfası,
Batı Hindistan.

Tirthankara

Çileci yaşam yoluyla doğum-ölüm döngüsünden kurtulup nirvanaya ulaşan ve nihai kurtuluşu elde etmek isteyenlere örnek yaşantısıyla rol-model olan ruhani önder anlamına gelir. Caynist inanca göre içinde bulunulan bu çöküş devrinde ortaya çıkan yirmi dört tirthnakara vardır. Bunlardan ilki Rışibha sonuncusu ise Mahavira unvanıyla tanınan Vardhamana'dır.

D. TEMEL İNANÇ ESASLARI

I. Yüce Varlık-Âlem Tasavvuru

Caynizm'e göre âlem, ezeli ve ebedi olup birbirini takip eden yükseliş ve çöküş dönemlerinden oluşur. Yükseliş dönemlerinde evrende huzur ve barış, çöküş dönemlerinde ise kötülük ve düzensizlik hâkimdir. Çöküş dönemlerinde tirthankara denilen ruhani liderler ortaya çıkar ve bunlardan her biri ezeli olan Cayinist öğretiyi, geldiği dönemin şartlarına uygun olarak yeniden düzenleyip insanlara aktarır. Bu öğretiyi benimseyenler, sıkıntılı ve meşakkatli olan çöküş evresini rahat geçirirler.

Caynizm'e göre âlem ve âlemdeki fenomenler yanılısama değil, gerçektir. Bu varlıkların başlangıcı ve sonu yoktur; bunlar yaratılmış da değildir. Âlemdeki hadiseler, doğanın kendi kurallarına göre cereyan etmektedir. Âlem, madde ve ruhtan oluşan sayısız atomların birbiriyle teması geçmesi sonucu oluşmuştur. Böyle bir temasın gerçekleşmesinde hareket, durağanlık, mekân ve zaman prensipleri etkin rol oynamıştır.

Yaratılış sürecinde olduğu gibi kurtuluş aşamasında da yüce bir varlığın müdahalesi veya inayeti söz konusu değildir. Zira nihai kurtuluş ancak bireysel çabalarla

elde edilebilir. Budizm'de olduğu gibi Caynizm'de de zaman içerisinde tanrısallık konusunda farklı bakış açıları gelişmiştir. Nitekim iradi eylemlerinin sonuçlarına bağlı olarak kurtuluşa ulaşanların, "tanrılar alemi"nde yaşamlarını sürdüreceklerine inanılmıştır. Bu katmana ulaşan ruhlar, her türlü günahattan ve dünyevi bağdan kurtularak mükemmelliğe ulaşmış "üstün varlıklar" olarak görülmüştür. Benzer şekilde tirthankara olarak bilenen kimseler zamanla tanrısallık olarak yüceltilmiş ve onların ikonlarına tapınma biçimi ortaya çıkmıştır.

II. Karma-Samsara Öğretisi

Caynizm'de karma öğretisi büyük ölçüde Hinduizm'e ve Budizm'e benzerdir. Fakat bazı yönlerden farklılıklar da ihtiva eder. Nitekim Caynizm'e göre karma sadece insanın iradi eylemlerine bağlı olarak ortaya çıkan ahlaki yasayı değil; aynı zamanda eylemde bulunmadan çok önce âlemde var olan ezeli maddelerin bütünü de ifade eder. Tabiatı itibarıyla saf olan ruh; cehalet, öfke, hırs, gurur ve yanılı gibi nedenlere bağlı olarak madde (karma) ile birleşir. Böylece kendi özünü kaybedip kirlenir. Ruhu saran karmik unsurlar kişinin bir takım eylemlerde bulunmasına neden olur. Bu eylemler iyi yönde

ise birey iyi hallerde; kötü yönde ise kötü hallerde yeniden doğar. Bu döngü (samsara), nihai kurtuluş elde edilemediği sürece sonsuza dek tekrarlanmaktadır.

III. Kurtuluş Öğretisi

Caynist öğretiyeye göre hayatın en temel gayesi ruhu, maddi unsurlardan arındırıp aslı yapısına kavuşturmadır. Bunun başarılabilmesi için tövbe, kefarete gibi uygulamaların yanı sıra sıkı bir züht hayatı ve nefis terbiyesi de gerekmektedir. Caynizm, bireyi doğum-ölüm döngüsünden çıkartıp nihai kurtuluşa ulaştıracak ilkeleri açıklarken triratna olarak isimlendirilen "üç mücevher"den söz eder.

a. Doğru İman

Kutsal metinlerin doğruluğuna, ruhsal kurtuluşun imkanına, manevi liderlerin faziletlerine, dünyevi hazlardan uzak durmanın kişiyi yücelteceğine, dindar ve erdemli kimselere hürmet gösterilmesinin önemine ve herkese eşit davranmanın gerekliliğine inanmaktadır.

b. Doğru Bilgi

Evren de dâhil canlı-cansız bütün varlıkların hakiki yapısı hakkındaki tüm bilgileri içerir. Bu tür bir bilgi, şüpheden ve yanlış anlayıştan uzak olmalıdır. Doğru bilgi, bireyin hem zihinsel hem de bedensel faaliyetlerini kontrol altına almasını sağlar. Kendi özünü ve diğer varlıkların gerçek mahiyetini kavrama imkânı verir ve bu şekilde onu kurtuluş yoluna iletir. Doğru bilgi, hem kutsal metinler hem de varlığın gerçek mahiyetini kavramış tirthankaralar aracılığıyla elde edilir.

Resim:
Beş barmak, beş ahlaki erdemi simgelerken avuç içinde Devanagari alfabesiyle ahimsa ifadesi yer almaktadır.

c. Doğru Davranış

Beş temel kuralı benimsemek ve hayatını buna göre tanzim etmektir. Bunlar;

- Hiçbir canlıya zarar vermeme (ahimsa),
- Doğru sözlü olma
- Başkasına ait olan bir şeye göz dikmeme
- Cinsel ilişkiden uzak durma/duyularını kontrol etme
- Kanaatkâr olma

IV. Eşyanın Göreceli Olması

Caynist öğretiyeye göre madde ve ruh birbirinden bağımsız gerçekler olup her bir maddenin ve ruhun sayısız özelliği bulunur. Onların bütün bu özellikleri sadece nihai kurtuluşa ulaşan tirthankaralar tarafından bilenebilir. İnsanlar ise sahip oldukları bilgi ve algı düzeylerine bağlı olarak eşyanın sadece belli yönlerini kavrayabilirler. Bu yüzden eşya hakkında verilen hükümler mutlak değil; sınırlı, bağımlı ve görecelidir. Caynizm'de bu öğretiyeye, syadvada kavramı ile ifade edilir.

E. TEMEL İBADETLER

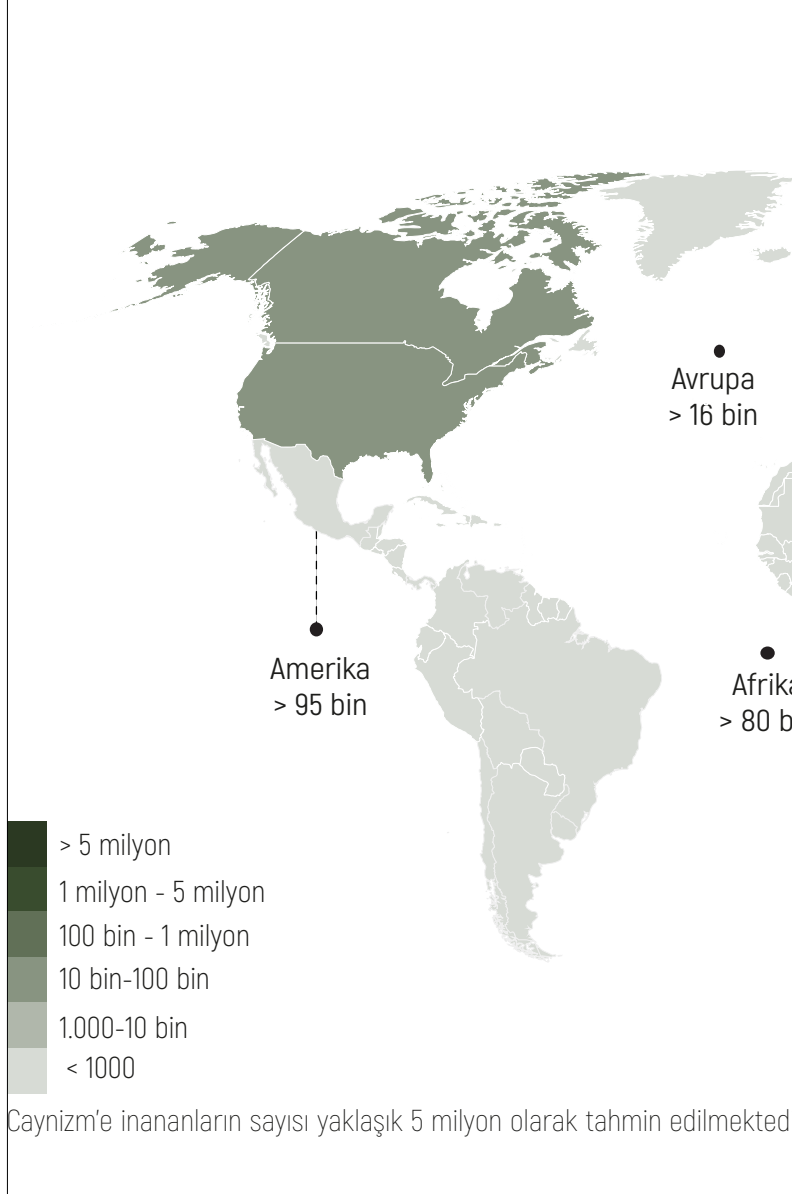
I. Hac ve Kurban ve Oruç

Caynizm'de Mahavira'nın yaşadığı yerler kutsal kabul edilir ve oraları hac niyetiyle ziyaret etmek önemli bir ibadet olarak görülür. Ahimsa prensibinden dolayı hayvan kurban etme geleneği şiddetle kınanır. Bunun yerine tirthankaralara sunulan pirinç, çiçek, yağ gibi çeşitli takdimeler birer kurban olarak kabul edilir. Orucun ise bedeni ve zihni temizlediğine ve Mahavira'nın çileci yaşamını hatırlatığına inanılır. Caynizm'e göre oruçlu iken sadece yiyeceklerden uzak durmak değil; yeme isteğini de yok edebilmek gerekir. Her zaman oruç tutulabileceği gibi bazı özel zamanların ayrı bir önemi vardır. Muson döneminin son on günü, her ayın başı, sonu ve dolunay zamanı gibi. Oruçluyken çok iyi süzölmüş buğday, pirinç veya susam suyu dışında bir şey yeme ve içme yasaktır. Bu dinde ahimsa ilkesi gereği tutulan ölüm orucu da oldukça önemlidir. Bu sayede kişinin kurtuluşu ereceğine inanılır.

II. İbadet-Mabed İlişkisi

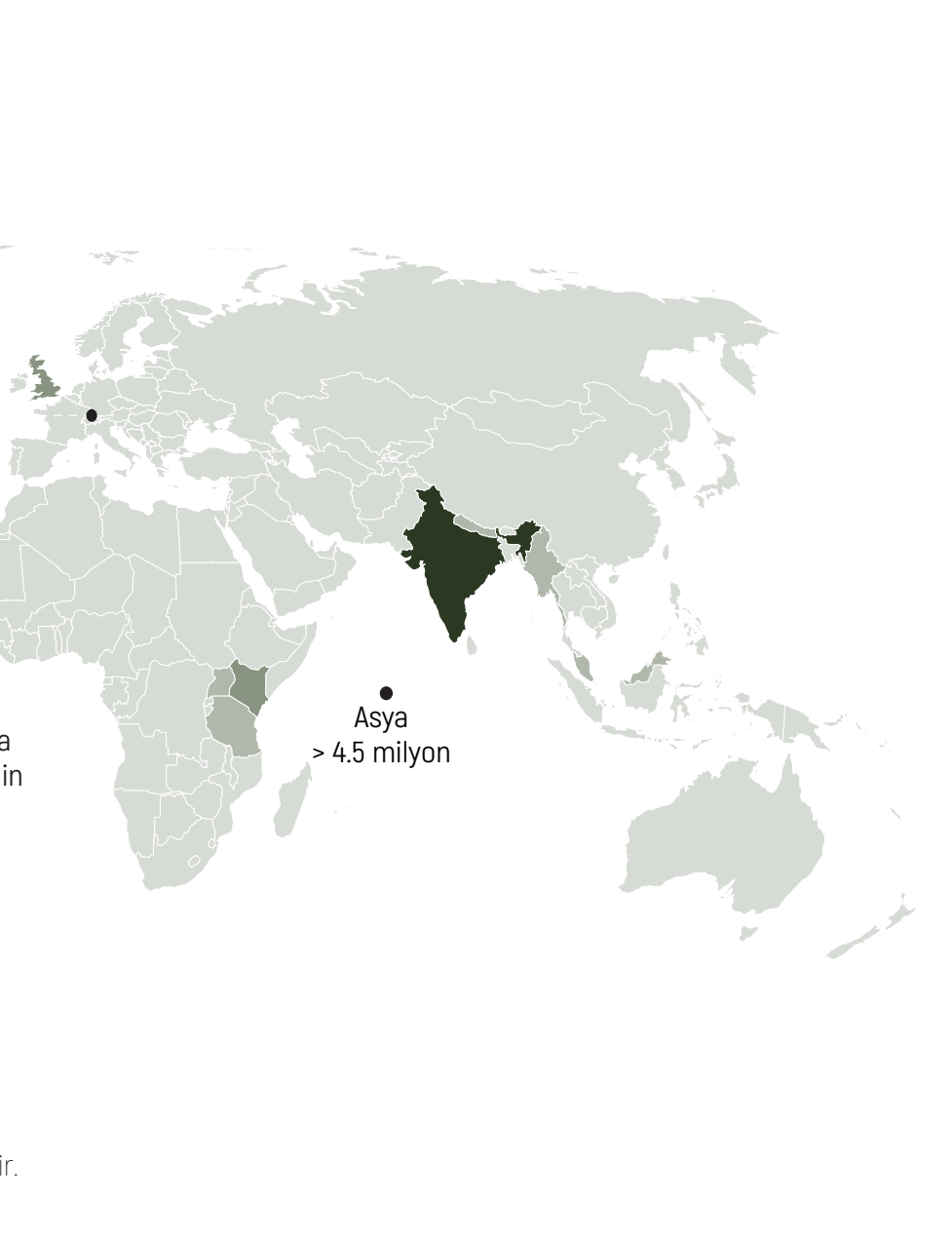
Caynizm'de ibadet ve uygulamalar, manastırda ve manastır dışında yaşayanlara göre değişkenlik gösterir. Manastırda yaşamayı tercih eden keşişler, hayatlarının her anını Caynist öğretiye uygun olarak tanzim eden ve zahitlik geleneğini devam ettiren kimselerdir. Keşiş olmak isteyen

CAYNİST NÜFUSUN DÜNYA ÜZERİNDEKİ DAĞILIMI

bir kimse öncelikli olarak dört aylık bir deneme sürecinden geçer. Daha sonra ailesiyle görüşmeyi kesip bütün eşyalarını terk eder. Bu aşamaları geçerek rahiplik elbisesi giyen ve saçlarını kazıtan bir keşiş; sadece sadaka kâsesini, bir süpürgeyi, bir mendili ve bedeninin mahrem yerlerini örtecek kadar bir bezi özel eşya olarak kullanabilir.

Keşişlerin manastır etrafında yoğunlaşan kendine özgü ibadetleri ve uygulamaları vardır. Onların gündelik yaşamları ayrıntılı bir biçimde dizayn edilmiştir. Buna göre keşişler, dört ay süren muson yağmurları döneminde buldukları bölgenin dışına çıkmamaya özen göstermelidirler. Bu dönemde kutsal metinlere yoğunlaşmalı ve nihai kurtuluşa ulaştıracak yolda de-

rin düşünceye dalmalıdır. Ayrıca onlar her bir geceyi ve gündüzü dörde bölmeli; birinci bölümü çalışarak, ikinci bölümü meditasyon yaparak, üçüncü bölümü (gündüz) dinlenerek / (gece) uyuyarak ve son bölümü de çalışarak geçirmelidirler. Manastır hayatıyla ilgili bütün bu kaidele- rin, Mahavira'nın örnek yaşantısı dikkate alınarak oluşturulduğuna inanılmaktadır.

Manastır dışında kalan Caynistlerin ibadet ve dinî uygulamaları manastırda yaşayanları kadar ağır ve ayrıntılı değildir. Onların yapması gereken vazifeler; keşiş ve keşişelerin günlük ihtiyaçlarının giderilmesine yardımcı olmak, manevî önderlere hürmet göstermek, hatalarından dolayı pişmanlık duyup tövbe etmek, haz ve isteklerden uzak durmak ve belirli zaman dilimlerinde oruç tutmak şeklinde özetlenebilir. Bu görevlerin yanı sıra tapınaklardaki ritüellere iştirak etmek de oldukça önemli görülür. Bunun için belirlenmiş özel bir vakit yoktur. Fakat günün erken vakti ile önemli günlerde ve dinî bayramlarda tapınak ziyaretlerine özen gösterilir. Mabede girince önce tirthankara heykelleri selamlanır, sonra önlerinde secdeye kapanılır. Çeşitli dualar okunarak heykellerin etrafında dönülür.

F. MEZHEPLER

Mahavira'nın ölümünden yaklaşık iki yüzyıl sonra Caynist keşişler arasında dinî konularda meydana gelen bir takım fikir ayrılıkları, bazı gruplaşmaları beraberinde gitmiştir. Özellikle de keşişler arasında ortaya çıkan liderlik mücadelesi, giyinme konusunda yaşanan tartışmalar, coğrafi açıdan ortaya çıkan kopukluklar Caynizm'in Svetambara (Beyaz Giyinenler) ve Digambara (Çıplaklar) şeklinde iki mezhebe ayrılmasına yol açmıştır. Bu iki mezhep arasındaki görüş ayrılıkları, temel öğretilerden ziyade dinî uygulamaların muhtevasıyla ilgili olmuştur.

I. Svetambara Mezhebi

- Kuzey Hindistan'da yayılma alanı bulmuştur.
- Kutsal metinlerde elbise giyilmesinin yasaklandığına dair kesin bir ifade bulunmadığına inanmaktadırlar.
- Beyaz elbise giyilmesi tercih edilmektedir.
- Kadınların da ebedi kurtuluşa ulaşabileceğini savunmaktadırlar.
- Mahavira'nın evli olduğuna inanmaktadırlar.
- Kutsal kitap olarak Agamaları kabul etmektedirler.

II. Digambara Mezhebi

- Güney Hindistan'da gelişme alanı bulmuştur.
- Maddi şeye sahip olunmaması gerektiğinden çıplak olarak dolaşılmasıdır.
- Elbise de olsa her maddi şey, insandaki bağımlılık duygusunu artırmaktadır.
- Kadının bir sonraki yaşamında erkek olarak doğmadığı sürece nihai kurtuluşa ulaşamayacağını savunmaktadırlar.
- Mahavira'nın evli olmadığına inanmaktadırlar.
- Kutsal kitap olarak Prakaranaları kabul etmektedirler.

GURMAT/SİHİZM

A. İSİMLENDİRME

Sih kelimesinin şeyh/şih kelimeleriyle ilişkisi olduğu yönünde görüşler olmakla birlikte genel kanı onun Sanskrit kökenli olup "öğrenci, çırak, bilgin" anlamlara geldiği yönündedir. Buradan hareketle Sihler kendilerini "Tanrı'nın müridi" olarak adlandırdılar. Dinî geleneklerini ise "Guru'nun Öğretisi/Yolu" anlamında Gurmat olarak tanımladılar. Onlara göre Gurmat, ezeli vahye dayanır. O, herhangi bir başka dinî geleneğin veya felsefi sistemin devamı veya sentezi değildir. Sihizm ise Sihlerin inançlarını ifade etmek için Batılılarca verilmiş bir isimlendirmedir. Günümüzde yirmi beş milyon civarında nüfusa sahip olan Sihlerin Hindistan'da askerî, siyasi ve ekonomik açıdan güçlü oldukları bilinmektedir.

B. TARİHSEL GELİŞİM

I. Oluşumuna tesir eden unsurlar

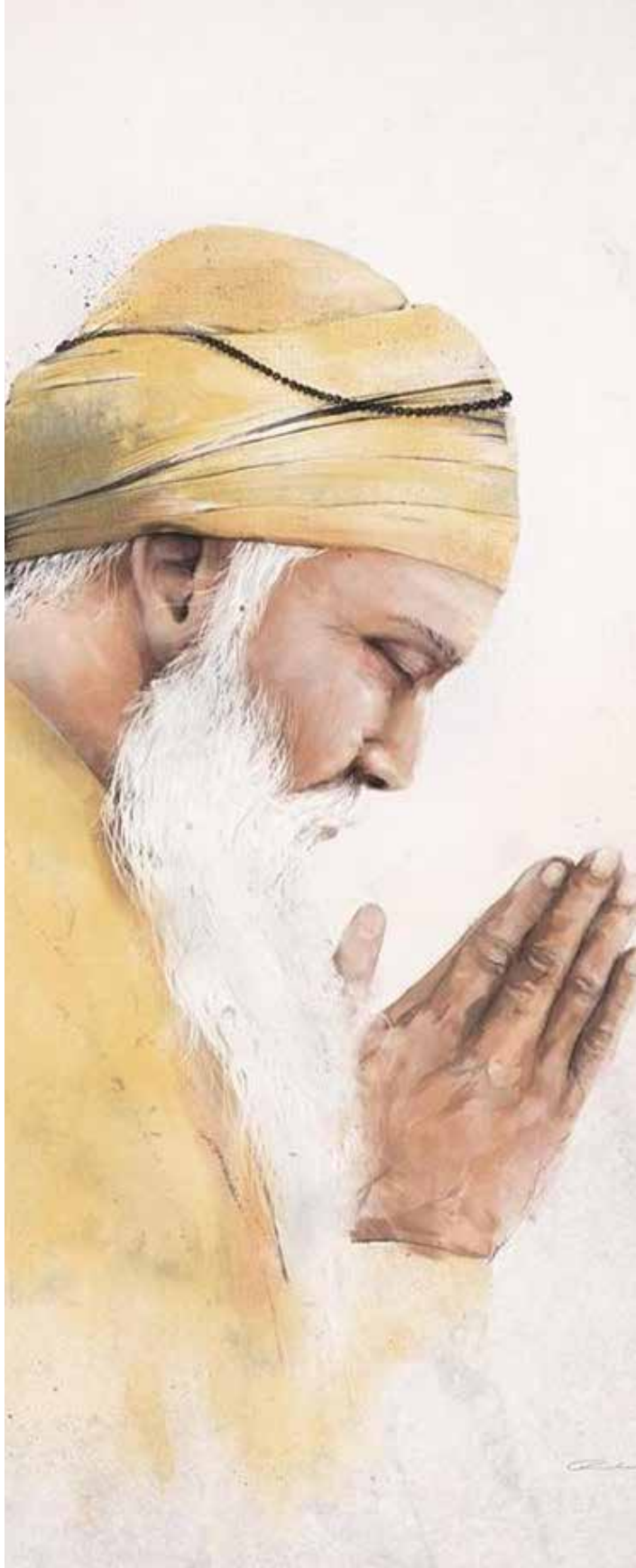
Sihizm, miladi on beşinci/altıncı yüzyılda Guru Nanak öncülüğünde Hint alt kıtasında ortaya çıkmış bir dindir. Sihizm'in kendine özgü inanç ve uygulamaları olmakla birlikte senkretik bir yapısının olduğu da görülmektedir. Bu bağlamda Sihizm'in oluşumuna tesir eden başlıca etkenler şunlardır:

a. Nath hareketi

Hint kökenli dinî bir akımdır. Yoga uygulamaları ve riyazet usulleri sayesinde tenasühten sıyrılmanın mümkün olabileceği üzerinde ısrarla durur. Herkesin içindeki cevheri keşfederek bunu başarabileceğine vurgu yapar.

b. Bhakti hareketi

Sevgi ve samimiyetle Tanrı'ya kendini adama ve bu şekilde nihai kurtuluşa ulaşma fikrine dayanır. Bu dinî hareketin öncülerinden olan Kebir'in bazı sözleri, Sih kutsal metinlerine girmiştir.

c. Tasavvufi hareketler

Sihizm'de çok tanrıcılığın ve hululün reddedilip tek olan mabuda ibadet vurgusunun öne çıkarılmasında İslâm'ın tevhit öğretisinin tesiri olduğu söylenebilir. Şeyh Ferid gibi sufi kökenli kimselerin ilahileri, Sih kutsal metinleri içerisine girecek kadar etkili olmuştur.

II. On Guru Dönemi

Guru, karanlıktan aydınlığa çıkma sürecinde bireye rehberlik eden kimse demektir. Sihizm'de vahye muhatap olan ve bunu insanlığa duyuran on guru vardır. Bunlar sade yaşamları ile Tanrı'nın lütufuna ermişlerdir. O yüzden gurular, ilahi kelamın beşer tarafından anlaşılmasını sağlayan kişilerdir. Tanrı'nın ete kemiğe bürünüp beden almış şekli değil; deruni tefekkür sonucu ilahi ikrama mazhar olmuş güvenilir birer elçidirler.

Sihizm'in kurucusu Nanak, ilahi vahye muhatap olan ilk guru kabul edilir. Onun vahyi alışı süreci Sih geleneğinde mitolojik unsurlar da katılarak çeşitli şekillerde anlatılır. Buna göre Nanak, otuz yaşlarında bir vizyon geçirir. Yaşadığı manevi tecrübe esnasında Tanrı'nın kendisine şunları aktardığını bildirir: "Ey Nanak! Bu iksir

benim kutsal adımdır, iç onu. Ben daima seninle beraberim... Benim isimle mutlu ol ve git bunu başkalarına öğret..." (Guru Grand Sahib, 150). Bunun üzerine o, takipçilerine Tanrı'nın kutsal ismini ağızlarından düşürmemelerini telkin eder. Bunu tadanların ebedi huzura ve mutluluğa kavuşacağını bildirir.

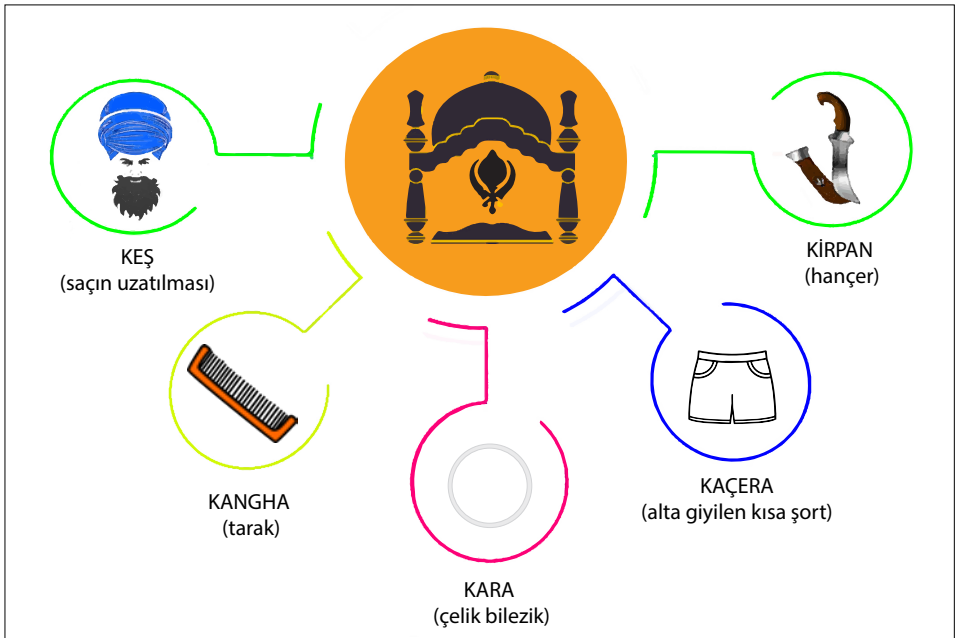
Sih dinî geleneğinde Nanak'tan itibaren dokuz guru daha gelmiştir. Onuncusu olan Gobind Singh'in ölümünden sonra guruluk silsilesi sona ermiş ve kutsal metin bundan sonra ebedi guru kabul edilmiştir. Sihizm'in temel inanç esasları ve dinî uygulamaları on gurunun söylemlerine dayanır. Dolayısıyla on beşinci asrın sonundan on sekizinci asrın başına kadar uzanan süreç, Sihizm'in teşekkülünde ve kurumsal bir yapıya kavuşmasında önemli bir dönemdir.

III. Khalsa Teşkilatı

Khalsa kelimesi ile halas/halis kelimeleri arasında bağ kuran kimi düşünürler bu kelimenin "temize çıkma, kurtulma, hâkimiyet kurma" gibi manalara geldiğini belirtmişlerdir. Sihler, tarihsel süreçte yaşanan dinî ve siyasi gelişmeler karşısında kendi kimliklerini korumak ve organize hareket edebilmek amacıyla onuncu gu-

"Sih, Tanrıya inanan, on Guru'yu ve öğretilerini kabul eden, Khalsaya giriş ritüelini benimseyen ve başka dinî sistemleri kabul etmeyen kişidir."
(Rahit Maryada, 11)

Resim:
Kakar olarak da bilinen 5K kuralları.

rudan sonra Khalsa denilen Sih kardeşliği teşkilatı adı altında toplanmışlardır. Khalsa teşkilâtının kuruluşu, Sihleri tutucu bir millî kimliğe büründürmüştür. Diğer din mensuplarına bakışlarının ve onlarla sosyal münasebetlerinin daha katı bir hal almasına yol açmıştır.

Khalsa teşkilatına katılma bir takım usul ve kaidelerle belirlenmiştir. Bu teşkilata mensup kimselerin taşınması gereke

beş özellik bulunmaktadır. Bunları ifade eden terimler, yerel dilde "K" harfi ile başladığından bu kurallar kısaca "5K" olarak da anılmaktadır. Bunlar;

- Saçların kesilmemesi: Saçlar, Tanrı'nın bir lütfu olarak değerlendirilip kesilmez. Saçlar toplandıktan sonra dağılmaması için türban adını verilen bir çeşit sarıkla kapatılır.
- Tarak taşınması: Temizliğin sembolü olarak tarak bulundurulur.
- Kama/hançer taşınması: Hem adaletin sembolü olarak hem de gereken durumlarda korunmak amacıyla kama taşınır.
- Çelik bileklik takılması: Hayattaki döngüyü ve güzel amalde bulunmayı hatırlatması amacıyla kollara bileklik takılır.
- İç don giyilmesi: Haramdan uzak durmak amacıyla iffeti sembolize eden iç don giyilir.

C. DİNİ METİNLER

I. Vahiy anlayışı

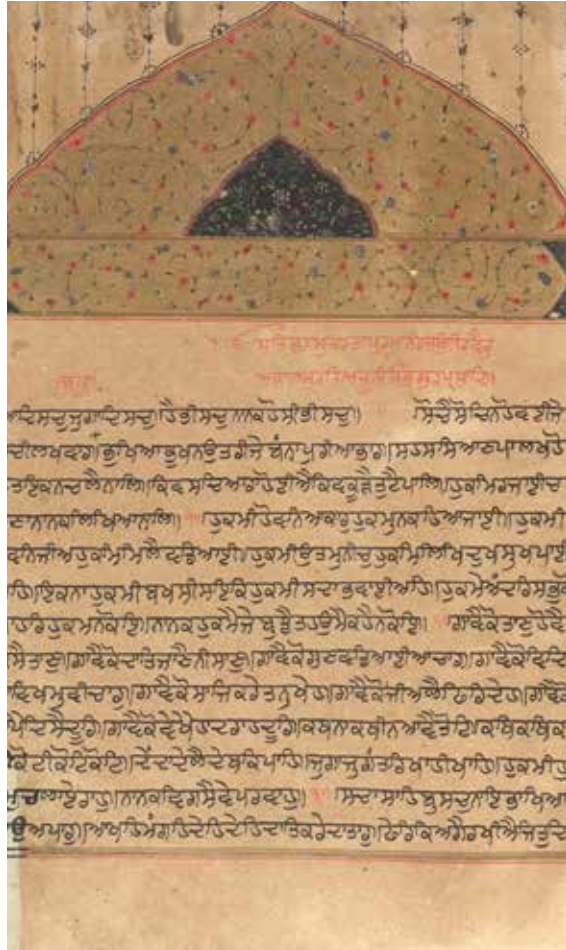
Sih inancına göre Tanrı, insanoğlu ile iletişime geçmek ve böylece kendini beşeri-yete tanıtmak için ilahi kelamını gurulara vahyetmiştir. Ezeli hakikatleri keşfeden gurular, bunları kutsal metinlerde toplayıp sonrakilere aktarmışlardır. Kutsal metinde geçen "Kendi başıma nasıl konuşulacağını dahi bilemem, ben Tanrı'nın bana buyurduklarını aktarmakla görevliyim." (Guru Grand Sahib, 763) gibi ifadeler, guruların tecrübe ettiği ilahi kelamın doğrudan Tanrı'dan geldiğini vurgular.

O yüzden Sihlere göre dinleri, ilahi kaynaklı olup Tanrı'nın vahyinden başka bir şey değildir. Sihizm'de, Tanrı'nın kendini insanoğluna göstermesi (teofani) gibi bir vahiy anlayışı söz konusu değildir. Bu dinde vahiy, doğaüstü bir olay olmaktan öte doğal bir süreç olarak değerlendirilir. Bununla kastedilen vahyin bireyi bizzat kuşatması ve etkisinin devamlı hissedilmesi-dir.

II. Adi Grand

Sihizm'in kutsal metni "temel kitap" anlamında Adi Grand olarak isimlendirilir. Adi Grand, Guru Gobind Singh'in kendisinden önceki dokuz guruya ait metinleri bir araya getirmesiyle mevcut şeklini almıştır. Onuncu gurudan sonra, guru unvanı ve

Resim:
XVII. yüzyıla ait
bir Adi Grand sayfası,
British Library,
Londra, Birleşik
Krallık.

Amritsar

Hindistan'ın kuzeybatısında Pencap eyaleti sınırları içinde bulunan Amritsar, Sihler için oldukça önemlidir. Amritsar kelime olarak "ab-ı hayat havuzu" manasına gelir. Şehrin ortasında bulunan bu havuz, Babürlü Devleti'nin üçüncü hükümdarı Ekber Şah tarafından Sihlere verilen topraklar üzerinde on altıncı yüzyılın son çeyreğinde inşa edilmeye başlanmıştır. Sorasında yanına Har Mandir adıyla da bilinen Altın Tapınak inşa edilmiştir.

fonksiyonu ebedi olarak kutsal metne verilmiştir. Bu yüzden Sihlerin kutsal metni Guru Grand Sahib olarak da anılmaktadır. Bu bağlamda Sihler, kutsal metinlerini yaşayan aktüel bir guru olarak görürler ve ona gereken hürmeti daima gösterirler. Üzerini temiz bir bezle kapatmaları, ona arkalarını dönmemeleri ve mabede girdiklerinde ilk olarak kutsal metin önünde saygı ile eğilmeleri bunun somut göstergelerinden bazılarıdır. Sihlerin kutsal metne aşırı saygı göstermeleri, onun mahiyeti ve kaynağı ile ilgilidir. İnanca göre kutsal metinler vahiy mahsulüdür.

Sih inancına göre Adi Grand, bireyleri karanlıktan aydınlığa çıkartan ve bu yolda kendilerine rehberlik eden ezeli hikmetlerdir. Sihler tarafından kendi kutsal metinlerine yüklenen böyle bir anlam, İslâm dininde Kur'an-ı Kerim'in taşıdığı nite-

likle örtüşür. Nitekim Kur'an'da yer alan "Âlemlere uyarıcı olsun diye, kuluna Furkan'ı indiren (Allah) ne yücedir." (Furkan, 1) ifadesi bu bağlamda dikkat çekmektedir. Her iki metin arasında içerik, üslup ve mahiyet itibarıyla pek çok farklılıklar söz konusudur. Fakat dinî gelenekler tarafından söz konusu kutsal metinlere yüklenen manaların bazı yönlerden benzerlik arz ettiği de açıktır.

Adi Grand'ın özellikleri:

- Pencabi dilinin Gurmuki lehçesinde yazılmıştır.
- "Tanrı'nın kelamı" anlamında vahe-guru olarak nitelendirilir.
- İlk dokuz gurunun sözleri yer alır.
- Sih kökenli olmayan bazı kimselerin de ilahileri bulunur.
- İbadetlerde merkezi bir öneme sa-

hip olup mabedlerde yer alır.

- Babür Şah ile ilgili değerlendirmelerin yer aldığı bölüm Baburvani adıyla bilinir.

D. TEMEL İNANÇ ESASLARI

I. Tanrı ve Âlem Tasavvuru

Sihizm'e göre âlem, birbirini takip eden çeşitli dönemlerden oluşur ve bu süreç döngüsel olarak sürekli tekrarlanır. Âlem ve içindeki fenomenler, insan için yaratılmıştır ve bunlar hayal ürünü değil; gerçektir. Âlemin yaratıcısı ise Yüce Tanrı'dır. Âlemin varlığı ve varlığını devam ettirmesi Tanrı'nın kudreti ile. O, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilendir. Sih kutsal metninin "tek yaratıcı" anlamına gelen ek onkar ifadesi ile başlaması, bu dinde tek tanrı inancına verilen önemi göstermektedir. Bu özelliği Sihizm'i, diğer Hint dinle-

rinden ayıran başlıca husustur.

Sihizm'de Tanrı'nın çeşitli şekillerde tezahür ettiğine inanılır. Bunu ifade etmek için kutsal metinde "nur" anlamına gelen coti kavramı kullanılır. Fakat Tanrı'nın ete kemiğe bürünüp farklı varlık formu aldığı şeklinde bir inanç bulunmamaktadır. Tanrı heykellerine veya suretlerine tapınma da söz konusu değildir. Bu açıdan Sihizm'in tanrı tasavvuru hususunda Hinduizm'deki avatara inancına karşı çıktığı ve İslâm'ın tevhid ilkesinden belli ölçüde etkilendiği anlaşılmaktadır. Kutsal metinlerinde Tanrı için Hüda, Rahim, Ram, Mohan, Hari gibi isim ve sıfatların kullanılmış olması, Sihlerin içinde yetiştikleri dinî ve kültürel yapıdan etkilendiklerini açıkça ortaya koymaktadır. Sih geleneğinde Tanrı için kullanılan en yaygın isim ise "Yüce Rab" manasına gelen Vaheguru'dur.

Resim:
Kutsal şehir Amritsar
ve altın tapınak Har
Mandir, Hindistan.

"Bazıları Yüce Varlığı
Ram, bazıları ise Hüda
olarak isimlendirir. Ey
Nanak de ki, ilahi iradeyi
(hukam) anlayan kimse
ancak bu hakikatin
arkasındaki birliği idrak
edebilir." (Guru Grand
Sahib, 885)

II. Karma-Samsara Öğretisi

Sihizm, tanrı inancı konusunda İslâm dine benzer bir anlayışa sahip olmakla birlikte gerek âlem gerekse ahiret tasavvuru hususunda farklı bir bakış açısına sahiptir. Nitekim bu dine göre bedeni terk eden ruh, ebedi kurtuluşa erişinceye kadar bu dünyada insan, hayvan veya bitki gibi farklı varlık formlarında yeniden beden alır. Onun nerede ve hangi şartlar altında bedenleşeceğini belirleyen temel unsur ise dünyadayken yaptığı iyi veya kötü amelleri ve davranışlarıdır.

Sihizm'de yeniden doğum, Tanrı'dan uzak düşme anlamına geldiği için acı ve ıstırap hali olarak betimlenir. Bu hal, ruhun mutlak anlamda temizlenip asli yapısına dönüşmeye kadar devam eder. Sihizm'e göre bireyi doğum-ölüm döngüsüne mahkûm eden başlıca etmenler şunlardır:

- Tanrı'yı gerçek anlamda idrak edememe
- Hakikatin ardındaki tekliği görememe
- Salt ritüellere takılıp kibir ve riyaya kapılma
- Arzu ve ihtirastan kaynaklı bencil davranışlar sergileme

III. Kurtuluş Öğretisi

Sihizm'de kurtuluş ile kastedilen ruhun doğum-ölüm çarkından kurtulup Tanrı'ya kavuşmasıdır. Bireyin hayattaki en temel gayesi budur. Kurtuluş mahiyeti tam olarak bilinmeyen bir sükûnet halidir. Bireyin bu mutlak ve sonsuz hale ermesi için öncelikli olarak kendini dünyaya bağlayan bağlardan kurtulması ve Tanrı'yı gerçek manada idrak etmesine vesile olacak amellerde bulunması gerekmektedir. Sih kutsal metinleri dikkate alındığında bireyi ebedi saadete kavuşturacak başlıca hususlar olarak şunlar sıralanabilir:

- Tanrı'nın adını sürekli hatırd tutma ve onu gönülden zikretme
- Teferruata varan ritüellerden uzak durup gururdan ve bencil davranışlardan kaçınma

- Toplum içinde yaşayarak insan sevgini merkeze alan bir davranış modeli geliştirme
- Dinî ve ictimai hayatta guruların telkin ve tekniklerine bağlı kalma

IV. Ölüm Ötesi Hayat

Sihizm'de tenasüh doktrine uygun bir ahiret tasavvuru resmedilir. Bu yüzden İslâm'da olduğu gibi ruhların cennet veya cehennem şeklinde ayrı bir varlık âlemine gidip orada ebedi olarak kalacakları şeklinde bir anlayış yer almamaktadır. Bu dinde cennet veya cehennem, genelde mutluluk veya ızdırap hali olarak telakki edilir. Yani Tanrı'dan ayrı düşerek yeryüzüne yeniden dönme bir nevi cehennem, Tanrı'nın huzurunda kalma ise cennet olarak tasvir edilir. Dolayısıyla nihai kurtuluşunu gerçekleştiremeyen her birey, hangi varlık kategorisinde bulunursa bulunsun manen cehennem hayatı yaşamaya devam etmektedir.

E. TEMEL İBADETLER

I. İbadet-Mabed İlişkisi

Sihizm, çokluğun ardındaki vahdeti görmeye yardımcı olduğu ölçüde ibadet ve ritüelleri değerli kabul eder. Bu bağlamda teferruatlı ve katı kurallar ihtiva eden ibadet biçimlerinden ziyade zahmetsiz ve basit dinî uygulamalara önem verir. Sihizm'de ibadetler için belirlenmiş hususi gün ve zaman aralığı yoktur. İbadetler hem bireysel hem de toplu halde yapılabilir. Toplu ibadet için sabah ve akşam olmak üzere günde iki defa tapınağa gitmek önemli görülür.

Sih tapınaklarına "gurunun ikametgahı" anlamına gelen gurudvara adı verilir. Sih mabedlerinde ibadetlerin yapıldığı ana bölüm dışında öğrencilerin ders gördüğü odalar, toplanma alanı, yemekhane ve dinlenme solunu gibi bölümler de bulunur. Gurudvaralar, Hindu ve Budist tapınaklarının aksine daha temiz ve sadedir. Ayrıca zemini halı ile kaplıdır. Guru olarak kabul edilen kutsal metin, mabedin ortasında

Resim:
Meditasyon yapan
Sihler.

bulundurulur ve üzeri temiz bir örü ile kapalı tutulur. Mabede girmeden önce başlar bir mendil ile örtülür, ayakkabılar çıkartılır ve eller ile ayaklar yıkanır. İçeri girince ilk önce Adi Grand'ın bulunduğu alana gidilerek önünde secdeye kapanılır. Sonra sükûnet halinde uygun bir yere oturulur. İbadet veya dinî merasimler, mabedlerde görev yapan din adamlarının kutsal metni açıp okumasıyla başlar. Bu esnada çeşitli enstrümanlar eşliğinde ilahiler okunur ve dualar edilir. İbadet sonrasında ise çevrede bulunan herkese yemek veya tatlı ikram edilir.

II. Nam Yoga

Sihizm'de esas olan Tanrı'nın adının kalbe nakşedilmesidir. Bu açıdan nam yoga adı verilen ritüel bu dinde önemli bir yer tutar. Her ortamda kolayca yapılan bu uygulama ile kişi Tanrı'nın adını tefekkür eder. Gündelik yaşamın keşmekeşliğinden korunarak huzur bulur. Nam yoga, bir takım zorlayıcı fiziksel hareketler veya zihinsel çabalardan ziyade insana dinginlik veren bir düşünce biçimi ve yaşam şeklidir. Fiziksel veya fizikötesi bir takım güçler elde etme aracı değildir. Bu yüzden o, diğer Hint dinlerindeki yoga uygulamasından kısmen farklıdır.

III. Geçiş Törenleri

Sih dini geleneğinde doğumdan ölüm anına kadar hayatın çeşitli aşamalarında uygulanan geçiş törenleri bulunmaktadır. Geçiş törenlerinin her birinin kendine özgü muhtevası vardır. Bununla birlikte uygulama şekli itibarıyla bazı ortak yönleri de bulunmaktadır. Bunlar;

- Tanrı'ya dua edilerek yakarıştta bulunulması
- Adi Grand'ın hazır bulundurulması
- Kutsal metinden duruma uygun ilahiler okunması
- Katılımcılara yemek ikram edilmesi

İsim koyma

Anne ve çocuk sağlık açısından elverişli hale eriştiklerinde aile efradı kendilerine yakın bir gurudvaraya giderler. Mabedte bulunan yetkili kişi, çocuk için dua eder ve güzel temennilerde bulunur. Ardından çocuğa güzel bir isim verilerek çocuk kutsanmış olur.

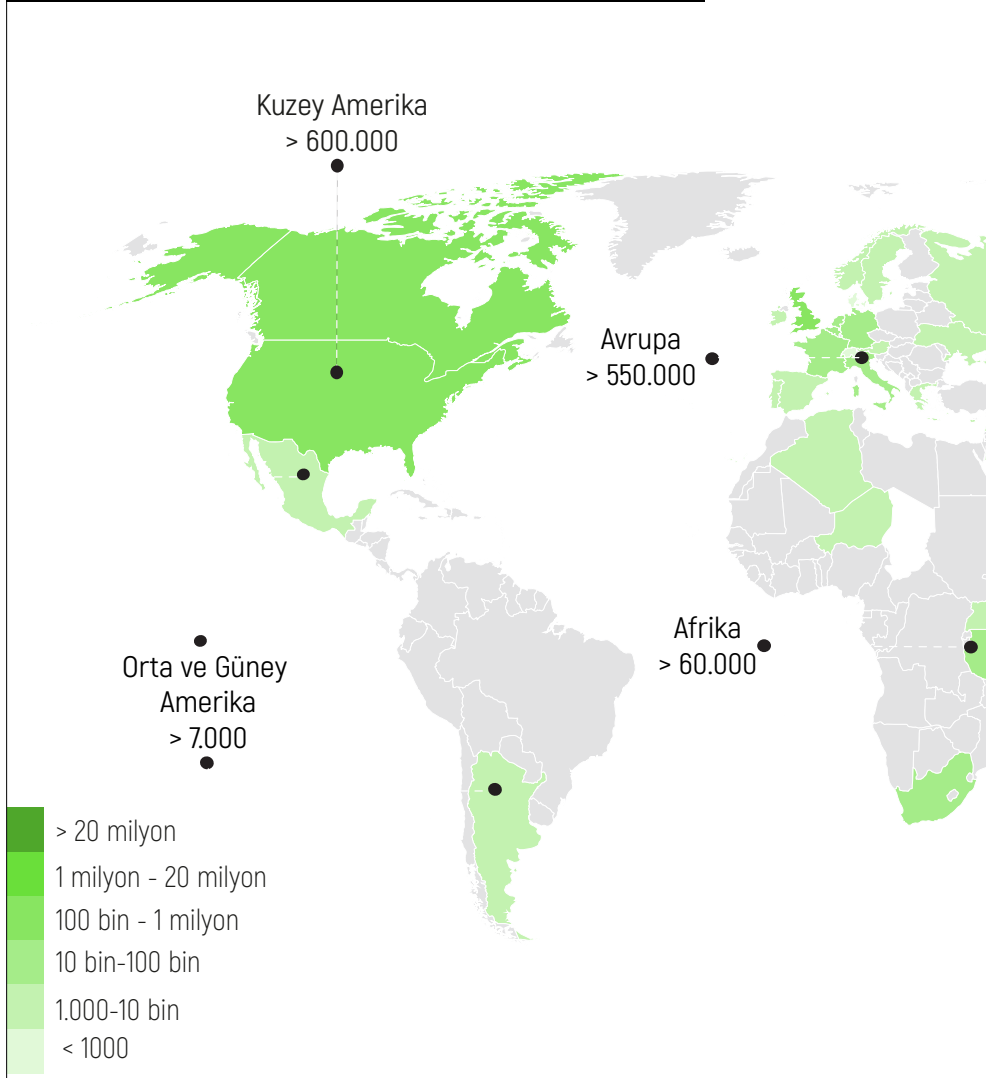
Dine giriş

Sih şeriatına girmeye hazır olan bir aday, boy abdestti alıp 5 K'dan oluşan unsurları kuşandıktan sonra bir mabede gider ve kutsal metnin önünde hazır bulunur. Adaya dualar eşliğinde çeşitli karışım-

Yoga

Hint kökenli dinlerde ortak bir uygulama olan yoga, zihnin faaliyetlerini kontrol altına alarak kişisel benliği evrensel benlikle birleştirme yöntemidir. Yoga uygulamasındaki nihai hedef, fiziksel ve zihinsel bağlardan kurtulup ebedi kurtuluşa ulaşmaktır. Yoga'nın temel olarak sekiz basamağı vardır. Birinci basamağı kalbi her türlü nefsi ve şehvi duygulardan temizleme aşamasıdır. Bu basamağı gözetim altında kalma, yoga duruşunda bulunma, nefes egzersizleri yapma, dış etkilere karşı duyarlısı olma, tek bir nesneye yoğunlaşma, zihni pür dikkat hale sokma aşamaları izler. Samadhi adı verilen yoganın son basamağında ise görünmeyen görülmeye, duyulmayan duyulmaya başlar. Bir diğer ifadeyle meditasyon nesnesi ile şuur birleşir. Bu hale ulaşmış bir yoginin en üst bilinç düzeyine ulaştığı, ruhunun tamamen özgürleştiği ve aşkın hale geldiği varsayılır.

SİH NÜFUSUN DÜNYA ÜZERİNDEKİ DAĞILIMI

Sihizm'e inananların sayısı yaklaşık 25 milyon olarak tahmin edilmektedir.

lardan hazırlanan kutsal su içirilir. Bu ritüelin ardından aday, Khalsa teşkilatına katılmış ve Sih dinine kabul edilmiş olur. Aday erkek ise kendisine "aslan" anlamına gelen singh, kadın ise kaur unvanı verilir. Sihizm'de en fazla önem verilen geçiş töreninin bu olduğu söylenebilir.

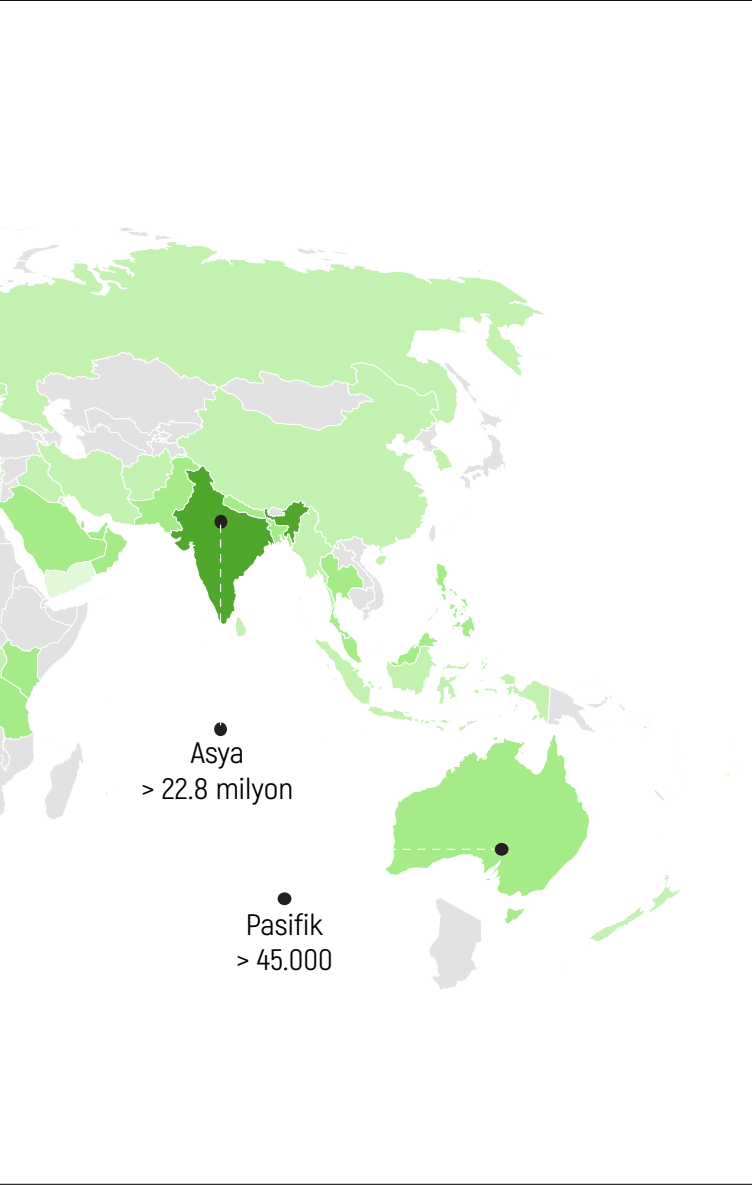
Evilik töreni

Evlilik merasimi için özel bir mekân veya zaman dilimi yoktur. Kutsal metnin olması kâfidir. Dinî konuda bilgi sahibi

olan birisinin önderliğinde bir takım dualar okunarak gençler birbirine bağlanır. Böylece onların evlilikleri kutsanmış olur. Evlenecek çiftlerin dindaş olması önemli görülür.

Cenaze töreni

Sihizm'de cenazeler genelde yakılır. Bunun için cenaze, önce aile fertleri tarafından yıkanıp temizlenir ve süslü elbiseler giydirilip yakma alanına götürülür. İlk ateşi, yakın akrabalarından biri tutuşturur.

Bu esnada dualar ve ilahiler okunur. Cesedin külleri genelde nehre atılır. Azizlerin durumunda olduğu gibi bazı özel kimselerin külleri ise belli bir yere gömülür. Tören bitiminde cenaze evine dönülür ve orada misafirlere ikramlarda bulunulur. Ölen kişi için dualar edilir ve belli bir süre yas tutulur.

IV. Kutsal Mekânları

Sihlerin en önemli kutsal mekânı, beşin-

ci guru tarafından yaptırılmış olan Altın Tapınak'tır. Burası Adi Grand'ın manevi evi olarak görülür. Pencap eyaletinin Amritsar şehrinde bulunun bu mabedin en dikkat çeken özelliklerinden biri, dört tarafından da giriş kapısının olmasıdır. Bu, mabedin herkese açık olduğunu ve kast anlayışına karşı durulduğunu sembolize eder.

F. SİHİZM'İN DİĞER DİNLERE VE İSLÂM'A BAKIŞI

Sihizm'e göre diğer dinî gelenekler aynı Tanrı'dan kaynaklandığı için belli ölçüde doğruluk payı içerse de mükemmel olmayıp ilahi hakikate ulaştırma hususunda yetersizdirler. Nanak'a atfedilen "Hakikat bilgisi; Vedalar'ın, İncil'in ve Kuran'ın ötesinde saklıdır. Bunu Nanak keşfetmiştir. Onun tapındığı Tanrı, ne Müslümanların ibadet ettikleri cami ne de Hindu- ların mandır adını

verdikleri tapınakları ile sınırlıdır." (Guru Grand Sahib, 397, 875) ifadesi, böyle bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

Sihlerin Müslüman algısına gelince, onlara göre Müslümanlardan pek çoğu İslâm dininin özünü kavrama hususunda başarısızdırlar. Sadece Tanrı'nın rızasına boyun eğen, dürüstlüğü ilke edinen ve kibrini yok edebilen kimse gerçek bir Müslüman sayılabilir. Bu düşünceye uygun olarak Sih

kutsal metninde "İlk namazın doğruluk, ikincisi helalinden kazanç, üçüncüsü iyilikte bulunma, dördüncüsü zihni ve nefsi arındırma, beşincisi ise Tanrı rızasını gözetme olsun. Kur'an'a uymak adaletinin, sünnete bağlılık tevazuunun, oruç tutmak dürüstlüğü'nün, namaz kılmak Tanrı'ya bağlılığının, camiye gitmek nezaketinin, seccadeye yüz sürmek samimiyetinin ve kibleye yönelmek doğru davranışının göstergesi olsun." (Guru Grand Sahib, 141-143) gibi ifadelerle Müslümanlara çeşitli tasvirlerde bulunulmuştur.

Sihlere göre, Gurular tarafından dile getirilen bu tür tavsiyeler, bir Hindu'nun daha iyi bir Hindu, bir Müslümanın daha

iyi bir Müslüman olmasına yöneliktir. Ancak diğer din mensuplarına ilişkin kutsal metinlerde yer alan bu tür tenkit ve tavsiyeler, esasında hangi dine mensup olursa olsun herkesin guruların getirdiği mesajlara bağlanması gerektiğini vurgulamak içindir. Ayrıca ibadetler için farklı alternatifler üretme yoluna gidilmesi, İslâm ibadet esaslarını önemsiz gösterme çabası olarak da yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri*, İsam Yayınları, İstanbul, 2014.

Cemil Kutlutürk, *Hinduizm'de Avatar İnanç*, Otto Yayınları, Ankara, 2017.

-----, *Hint Düşüncesinde İslâm Algısı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2019

Dabistan-i Mazahib: School of Manners (I-III), trans. D. Shea & A. Troyer, Paris, 1843.

Ebü Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Birûnî, *Tahkîku mâ lil-Hind min Makûletin Makbûletin fi'l Akl ev Merzûle*, tahk. Arif Ahmed Abd'il Meani, Dâru'l-arab, 2015.

Ebu'l Feth Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal* (I-II), tahk. Emir Ali Mehna, Ali Hasan Faur, Dâr'ul-Mârife, Beyrut, 1996.

Korhan Kaya, *Budistlerin Kutsal Kitapları*, İmge Kitapevi, Ankara 1998.

M. Gandhi, *Hindu Dharma Kya Hai*, Bharatiya Itihasa Anusandhana Parishad, 1993.

Shivram V. Abtay, *Sanskrit Hindi Şabda-koş*, Aşok Prakaşan, 2007.

The Adi Granth, trans. Ernest Trumpp, Munshiram Manoharlal, New Delhi 2007.

The Dhammapada and Suttanipata, trans. M. Müller and V. Fausböll, (SBE Vol. 10), Motilal Banarsidass Publishers, Delhi, 2004

The Upanishads, trans. M. Müller, (SBE, Vol. 1,15), Motilal Banarsidass Publishers, Delhi, 2004.

Resim:
indistan'daki en eski
Hindu tapınaklardan
biri, Adi Kumbesvarar
Tapınağı, IX. yüzyıl,
Tamil Nadu

